

skutek pomoci

© Nett 2010

Sestavil Josef Štogr, vydáno s podporou

Sdružení občanů Exodus a Podnos

Praha 2010

skutek pomoci

sborník konference

Sdružení občanů Exodus
Nett
Podnos

*Na těžkých nohou dám se vést až k cestě větší, nežli znám, tam,
kde se stýká mnoho cest.
A potom kam? To nevím sám.
J.R.R.T.: Společenstvo prstenu*

Člověk by měl někdy udělat čin, který dělat nemusí. Nic z vnějšku ho k němu nenutí, nevyplývá z žádné psychologické kvasipotřeby. Čin, který není důsledkem tržních vztahů, ani není naplánovaný, dokonce se může zdát neracionální.

Udělá tu věc prostě proto, že to tak mělo být a on se k tomu nějakým způsobem přiblížil. A třeba až potom vycítil, že to bylo správné, možná dokonce dobré. Jenom se trochu nechal vést, ale ne tam, kam nechtěl.

Příkladem je vznik Exodu, v jehož fyzickém „těle“ seděli účastníci prezentace Skutku pomoci. Dva kamarádi se nějaký čas neviděli a pak si povídali o všem možném, také o jakémsi statku, kde by si postižení pěstovali mrkev, točili hrnečky a žili tam. Tohle téma se jim při debatách vracelo, nechali se jím vést a dnes se v něm, mnohokrát pozměněném, dá třeba sedět.

Podobně vznikl i program Aktivity, jehož součástí je Skutek pomoci. Kamarádi si povídali, nechali se vést a sice se v tom nedá sedět, ale může pomoci udělat něco, v čem se sedět dá.

Možná, že právě podobné činy nás odlišují od ostatního stvoření, že teprve jimi se stáváme lidmi. U milosrdného Samařana si jeho netypický čin také nikdo neobjednal, neměl k němu žádný důvod, ba naopak, měl mnoho důvodů proti.

Když takový čin udělám, mohu zahlédnout další rozměr skutečnosti. Otevírají se mi vztahy, o kterých jsem ani nevěděl, že existují, natož abych v nich sám stál. A nejsou ošklivé. Možná začnu být schopen uvidět v trochu jiném světle ostatní své skutky.

Kéž bych takových věcí dovedl dělat víc. Nevím sice, kam mne dovedou, ale copak to vím u jiných věcí?

Děkuji Nettu za to, že se s námi do jedné takové věci pustil.

Miroslav Svoboda

Obsah:

Úvodní slovo

ČÁST I.

Vyhlášení programu Aktivity 10

Vyhlášení projektu Vůle dárce 11

Část II.

Základní pojmová analýza jako vstup

Skutek jako kreativní a formativní akt 13

Dar jako skutek pomoci 17

Slovo skutek ve slovnících 19

Slovo pomoc ve slovnících 20

ČÁST III.

Výsledky z odpovědí na strukturovaný dotazník 22

ČÁST IV.

Sociální politika jako formalizovaná podoba postupů veřejné správy a skutek pomoci jako autentický projev aktuálně pocítované odpovědnosti člověka

Úvod 42

Co je veřejný prostor 42

Konkurenční interpretační rámce 45

Aktuální sociální politika u nás 48

Význam skutku pomoci 51

ČÁST V.

Rozhovory 52

Sborník Skutek pomoci

Cílem tohoto sborníku je mimo jiné otevřít jedno závažné konkrétní téma - pomoc druhému. Podívat se na ně očima realizátorů projektu Skutek pomoci a hlavně očima asi 30 osobností, na které jsme se obrátili, především lídrů neziskových organizací, osobností působících v sociální oblasti atd.

Samostatné téma – co činí skutek skutkem, se kterým jsme v rámci Nett přišli jako se základním vkladem, vrhá na to, co jsme zvyklí nazývat „sociální oblast“, zajímavé světlo. Při redakci tohoto sborníku pak před námi ležel obtížný úkol: jak zachovat co největší plasticitu materiálu, který jsme shromáždili, a jak přitom učinit tento materiál přístupný těm, kdo se tímto tématem nebudou nebo nemohou nebo nechtějí zabývat soustavněji, dlouhodobě.

Materiály, které tento sborník shrnuje, jsou jen minimálně „syntetizované“. Kromě několika textů, které byly připraveny jako prezentace na konferenci v Třemošné, jsou to skutečně jen „očištěné“ výstupy rozhovorů a dotazníků, ze kterých jsme se snažili při redakci co nejméně „setřít pel“ osobního výrazu, hledání, kterého jsme byli svědky, vlastního tázání, kterým si respondenti doplňovali naše otázky atd.

Všechny tyto materiály se tak nabízejí k další práci, která ale dnes jen těžko nalézá nositele. Celý program Aktivity i tento projekt vznikly díky aktivitě „zdola“ – nikdo si ho neobjednal, nikdo z veřejné správy se tímto tématem nezabývá a výzkum v tomto smyslu nepodporuje, akademická půda u nás je indoktrinována eurooptimistickou korektností. Téma pomoci, má-li vůbec přijít na stůl, musí být institucionalizováno, odosobněno, co nejvíc „odhmotněno“, převedeno na aseptické poskytnutí peněz ve sbírkách apod. Jinak je neslušné se o něm bavit. Tento rozpor se samozřejmě projevuje i ve shromážděném materiálu.

Jedno z témat, která stojí v pozadí tohoto projektu, je faktická nestejnost lidí, lidé si nejsou rovni a bylo by hrozné, kdyby to tak

bylo. O rovnosti je možné mluvit „vůči něčemu“, ale dnes jako bychom to zapomněli, jako bychom zapomněli, že evropská kultura se zrodila ze základní křesťanské zásady, že totiž jsme si rovni před Bohem, že veškerá reálná nerovnost na světě, již jsme svědky od narození až do smrti, lze převést na jednoho společného jmenovatele jen v očích Božích. Teprve z této ideje (v té době velmi revoluční) se vytvořily takové světské instituce, které v Evropě umožnily vznik idejí „společenské rovnosti“, rovnosti před zákonem, vůči státu. Nic jiného neměly na mysli ani teze Francouzské revoluce o rovnosti, volnosti a bratrství - již tehdy byla tato formulace doplněna tak, že se nejedná o rovnost v nadání, majetku a ctnosti. Na to se už dlouho zapomíná a nivelizace, homogenizace společnosti dosahuje tragických rozměrů. Naše téma se dotklo nerovného vztahu mezi tím, kdo je v nouzi, a tím, kdo pomáhá. Reflexe tohoto problému u našich respondentů byla velmi malá. Výše zmíněná „korektnost“ zřejmě zabraňuje většině z nás vůbec o nerovnost mluvit, zabývat se jí jako aktuálním tématem. Přitom se nám jeví, že se tomu tak jako tak v nejbližší době nevyhneme – právě pro výrazně se otevírající nerovnosti majetkové, ale z našeho pohledu též nerovnosti v tom, čemu se dříve říkalo ctnost, a co pomalu mizí z našeho slovníku.

Tak či onak jsme se nemohli vyhnout tématu „sociálního zákona“ – normy, po které mnozí z nás dlouho volali, aby s překvapením zjistili, co to znamená vytvořit relativně komplexní systém, který si pak žije svým životem, a pochopitelně požívá ty, kdo to „mysleli dobře“. Ač to nebylo hlavním cílem, řada výpovědí tak nastavuje zrcadlo odosobněnému „systému služeb“, ve kterém se ani nepředstírá, že by měl reagovat na lidskou nouzi, že by v něm mělo být místo pro pomoc druhému. Mnozí „poskytovatelé sociálních služeb“ v rámci rozhovorů a odpovědí na dotazníky otevřeli témata, která je dlouhodobě trápí, ale o kterých jinak nemají příliš mnoho příležitostí přemýšlet, hovořit, nemají formy, jak tyto věci sdílet s druhými.

Projekt Skutek pomoci mohl v tomto udělat alespoň jeden malý krok. Snad také alespoň částečně posunul vnímání našeho tématu, schopnost všech aktérů lépe formulovat svoje postoje, jejich připravenost o věci diskutovat. Na celém obudně rozjetém společenském systému, na

jehož pomezí se snažíme žít, je nejstrašnější právě to, jak nejsme schopni si ani představit nic, co by ho mohlo nahradit, změnit, reformovat. Dnešní době chybí schopnost představit si změnu, nejen v oblasti „sociálních služeb“. Cílem Nettu jako think tanku je právě v tomto smyslu pomáhat, otevírat cesty. Nemáme-li jen trpně čekat na katarzi, je třeba se zbavovat stereotypů, které nás svazují, pokoušet se „sejmout si klapky s očí“, přestat vidět jako samozřejmé to, co je jen tisíckrát opakovanou lží. Je třeba znovu „přemyslet svět“ - na to je třeba odvaha, ochota a zájem mluvit s druhými - a samozřejmě spousta cílevědomé práce, jejíž plody jsou v nedohlednu.

To vše se samozřejmě netýká jen jednoho zákona nebo jednoho oboru lidské činnosti. Všem, kdo se nespokojují s tím, že jejich život by měl být bagatelním uplýváním času, se toto autentické „přemýšlení světa“ nabízí jako úkol. Někteří se ho chápou ve formě zcela praktické, protože tvrdošijně konají to, co považují za správné i proti převaze povrchního pragmatismu, jiní neúnavně dělají víc, než musí, někteří si uvědomují, že nejhorší je nechat se manipulovat upadlým jazykem, sítí slov, která dávno nenesou význam, snaží se bránit slovům, která jsou jen kulisami pro neupřímnou hru, kterou nikdo nebere vážně atd. Tento náš projekt by měl mimo jiné napomoci tomu, abychom se z této sítě prázdné, zato však institucionálně vynucované řeči dokázali vymanit, postavit se stranou, nalézali a s druhými sdíleli takovou řeč, který by ukazovala na svět a na to, co je skutečné, co se nás týká, co souvisí s našimi skutky.

ČÁST I.

Vyhlášení programu Aktivity

Nakonec se často jako nejpodstatnější ukazuje to, co člověk nemusel udělat, a přesto se rozhodl a udělal to.

Tak by se dalo asi nejstručněji shrnout základní jednotící téma programu AKTIVITY, jehož realizaci zahájil v dubnu tohoto roku NETT, o.s.

NETT se dlouhodobě profiluje jako think tank zabývající se širšími tématy a myšlenkovými východisky občanského sektoru. Program AKTIVITY je v tomto smyslu dalším krokem. Je to výsledek rozhodnutí nespojovat naši práci jen s dílčími zadáními jednotlivých projektů, výzkumů nebo analýz, ale přijít s tematicky provázanou nabídkou, jejíž samostatné části formují širší myšlenkový kontext. Naším cílem je umožnit účastníkům programu i příjemcům výstupů a všem, kdo přijdou s výstupy programu do styku, prolomit zaběhlé, rutinní způsoby uvažování o tématech občanského sektoru a veřejného prostoru. Rutinní v tom nejhorším slova smyslu, protože popsaná témata jsou dnes zaběhlým myšlením už spíš zakrývána, myšlenkové postupy, v jakých se zpravidla pohybujeme, jsou víceméně klišé, slova, za nimiž jen obtížně hledáme to, co by se nás týkalo. Program Aktivity chce ukázat, jak snadné je prolomit unifikovanou krustu společensky zpevnovaných frází, které nám brání nově se postavit ke klíčovým tématům týkajícím se významu kreativního a formativního jednání.

Dílčí témata (=projekty) programu AKTIVITY vznikají vždy ve spolupráci s jinými subjekty. Mnoho představitelů organizací se jednotlivě zabývá dílčími problémy: např. filantropií, dary, rolí aktivních lidí ve společnosti, rolí lídrů atd., anebo hledají, co chybí v současném systému. Program AKTIVITY takovým tázáním vychází vstříc, jde naproti zaznamenané, byť dosud ne zcela přesně formulované objednávce. Rámec programu přitom vytváří základní kostru, která nabízí širší kontext, rozvinutí otázek.

Princip „kofinancování“ a přímé účasti různorodých organizací na vytváření zadání i výstupů je kromě obecně zastřešujícího tématu další červená nit, která je společná již probíhajícím i chystaným samostatným projektům vyhlášeného programu. Je pro nás zárukou, že výstupy projektu nebudou uzavřeny do úzkoprofilové publikační činnosti samotného think tanku. Ti, kdo se jakkoli podílí na některém z projektů programu Aktivity, budou informováni i o ostatních projektech, budou jim nabídnuty i další výstupy, byť se jich nemusí přímo týkat. Předpokládáme, že ti, kdo se zabývají komunitními nadacemi, mohou ocenit, že se seznámí i s materiály projektu „Skutek pomoci“, který již probíhá, nebo projektu „Význam slibu“, který je chystán.

Nett

Vyhlášení projektu Skutek pomoci

Nett o.s. vyhláší ve rámci programu Aktivity ve spolupráci se Sdružením občanů Exodus projekt „Skutek pomoci“.

Dnešní doba anonymizuje, vytváří bariery ve vztazích a jejich vytváření. I sociální oblast – zahrnující celou škálu typů jednání - je dnes unifikovaná jak v právním smyslu, tak v myšlení, způsobech chápání jednotlivých témat. Domníváme se, že je nyní aktuálně třeba si vytvářet dostatečný odstup, mentálně se odpooutat od nedostatečně reflektovaných zdánlivých samozřejmostí, skrze které je tato oblast života většinou vnímána a prezentována.

Program Aktivity vytváří širší rámec pro otázky související s odpovědným jednáním osoby otevřeným do budoucnosti, umožňuje vnímat reálná rozhodnutí, ve kterých nejsme motivováni pouze zjištěn a vložít je v kontextu obdobných jednání a činů. Zároveň umožňuje interpretovat společenské aspekty různých přístupů k danému tématu a jejich souvislostí, zejména v sociální oblasti, a to jak co se týče stávající praxe, tak co se týče tvorby veřejných politik.

Budeme se snažit, aby se do první fáze programu zapojilo co nejvíce

osob, které mají s tímto tématem vlastní zkušenost, protože současné porozumění této problematice doposud není zpracováno. Naším cílem je vytvořit dostatečně celistvou sondu do prostředí, které je už řadu let vystavováno nejrůznějšími zkouškám, a zároveň je trvale podfinancované: tak se zde s velkou pravidelností stále znovu a znovu objevují lidé, kteří jsou motivováni zájmem pomáhat, ale jsou vystavováni praxi, ve které se používá řeč zcela nekompatibilní, ve které se musí podílet na fungování sociálního systému.

Vyvrcholením tohoto programu bude konference v Třemošné u Plzně.

Projekt Skutek pomoci otevírá řadu témat, která by zde měla být diskutována.

Alespoň v náčrtu jde o to provést vhled do způsobu myšlení o lidské vzájemnosti a z ní vyplývající odpovědnosti jednoho člověka vůči druhému, jak se projevuje v aktu pomoci. Provést analýzu skutku jako aktu osoby rozhodující se vědomě s ohledem na budoucnost. Formulovat alespoň vstup do problematiky „veřejného jednání“. Zasadit toto téma do širšího kontextu formativního jednání člověka. Otevřít problematiku veřejného prostoru a způsobu, jak se formují veřejné politiky jako společensky akceptované postupy na řešení otázek, které přesahují možnosti jednotlivců. Alespoň částečně ohledat rozhraní této problematiky a způsobu, jak je dnes vnímána „sociální oblast“.

Cílem programu Aktivity je především napomáhat k tomu, aby se zlepšovalo prostředí pro odpovědné jednání, aby se formovalo myšlení, které zvyšuje odpovědnost těch, kdo jednají – za sebe, s vědomím nenahraditelnosti svého jednání. A to se týká i těch, kdo se zapojují do promýšlení společných témat. Cílem projektu „Skutek pomoci“ není vytvořit nějakou abstraktní akademickou práci – cílem je co nejlépe ukázat na danou problematiku, učinit ji společným tématem, předmětem zájmu, lépe porozumět některým aspektům pomoci – a tedy následně lépe rozumět i svojí vlastní práci. Program Aktivity navíc umožňuje toto vše zasadit do širšího kontextu odpovědného jednání – formativních aktů, tedy takových skutků, které vnášejí do společenské dynamiky nenahraditelné podněty a impulsy, významně se podílejí na tom, čemu se říká „kvalita života“.

Nett

Část II.

Základní pojmová analýza jako vstup

Skutek jako kreativní a formativní akt

Základní seznámení s programem Aktivity vyšlo jako samostatná publikace v rámci projektu Vůle dárce a je k dispozici všem účastníkům projektu Skutek pomoci. Tento článek proto jen detailně rozvádí témata, která se bezprostředně týkají jednání a skutku.

I. Skutek jako akt

Zabýváme-li se „skutkem pomoci“, je třeba ohledat také širší souvislosti skutku samého – co je skutek, jak se má ke skutečnosti, jak mu rozumět, co je dobrý skutek a co je oním dobrem, zda společenská hodnota nebo nějaké aktuální „dobro“ nebo jde o obecnou kategorii...

Přitom slovo skutek pomalu mizí z našeho slovníku. Dnes se používá přinejlepším ve výsměšném „skutek utek“, kterým hodnotíme něčí neschopnost se rozhodovat, kterým označujeme stav, kdy se nic nestalo, daná osoba nebyla schopna zasáhnout do stavu, ve kterém okolnosti vyžadovaly, aby jednala. Skutek je aktem jednání, je tím, čím člověk zasahuje do běhu věcí, dělá něco, co dělat nemusí, svým rozhodnutím a jednáním mění danou situaci.

To však nikdy není zcela neutrální, skutek vždy jde hodnotit, a to jak co do záměru, tak co do dopadů – přitom však dopady takového jednání nikdy nelze popsat vyčerpávajícím způsobem – nikdy není jasné, jak skutek jako takový ovlivnil druhé, okolí a nakonec i jednajícího samotného. Proto mluvíme o formativních a kreativních aktech: skutek formuje a přináší něco nového. Skutek je takové jednání, které není očekáváno, které není „samo sebou“, které neplyne z povahy věci, z běhu každodennosti. Skutkem na sebe беру odpovědnost, ať již jsem dostatečně domyslel jeho dopady nebo ne.

II. Dobrý skutek, hodnotový aspekt skutku

Dobrý skutek je spojen s hodnotou a to přináší celou řadu otázek. Dobrý skutek se nedá přesně naplánovat – tím takové jednání pozbývá povahu skutku, stává se rutinním jednáním. Chceme-li konat „dobré skutky“, znamená to jistou připravenost. Ale ani tato připravenost nic nezaručuje. Dobrý skutek je také třeba oddělit od dobrého jednání obecně - někdo může celý svůj život obětovat druhému nebo nějaké dobré věci, ale přesto nelze říci, že se tím pádem jeho život sestává z nepřerušené řady dobrých skutků. Zaměření člověka k pomoci bližním, obětavost atd. – to vše je pozadí, na které je možné dobré skutky vnímat jako ovoce na dobrém stromě. Dobrý skutek je akt – a je tedy také spojen se situací, rozvrhem, který je nečekaný, s konstelací věcí, na kterou se nejde dopředu připravit.

Jedním z podstatných poznatků při ohledávání skutku a dobrého skutku zvláště je, že nás upozorňuje, jak závažný ohled našeho života je zvládnutí aktuality okamžiku a nároků, které jsou vznášeny teď a tady, bez ohledu na naše bohubilé plány a dobrá předsevzetí. Zaměříme-li se na skutky, zvýrazní se nám zásadní význam aktuality, neboť ta přináší příležitosti osvědčit se, vnímat a reagovat.

III. Dobrý skutek a dobré jednání

Dobro, které je plánováno, je vždy jen jedním z možných jednání, které lze z jiného pohledu analyzovat jako jednání schématické nebo dokonce pokrytectví, dobrými úmysly jsou v lidovém rčení dlážděny cesty do pekel. Především však je vždy možné jednání vztáhnout k nějaké věci, k cíli jednání, který je zpravidla předem daný a je možné ho také předem prezentovat a společensky interpretovat. Ani se nemůžeme divit, že systematické „pomáhání druhým“ je v dnešní době často interpretováno jako naplňování svých vlastních potřeb, někdy i založených v poruchách osobnosti. Takovou interpretaci nelze zcela vyloučit a argumentace proti ní je obtížná, avšak zabýváme-li se skutkem pomoci, dobrým skutkem a nikoli programovým jednáním, pak nás vůbec nemusí zajímat.

Dobrý skutek je způsob, jak člověk reaguje na nárok, který je na něj vznesen v rámci aktuálního okamžiku. Jiná věc je osobní připravenost

k pomoci, osobní připravenost k oběti, osobní nastavení k tomu vnímat. Skautské nebo foglarovské příručky k vedení mládeže často vedou k tomu, aby mladý člověk dělal alespoň jeden dobrý skutek denně (okénko modrého života) a dávají tak dobrý skutek do souvislosti s řadou nároků, které počínají ranní hygienou, cvičením, slušností mluvy atd. To samozřejmě má svůj význam ve formování osobnosti, zejména v tom, že si mladý člověk v hodnocení daného dne uvědomí, ve kterých situacích jak jednal. Ve znění skautského slibu také zaznívá „duší i tělem být hotov pomáhat bližnímu“. Jde tu o připravenost – otevřenost pro to, co může přijít.

Hodnotový aspekt skutku je tedy právě protikladem k hodnotovému záměru: skutek je reakcí na to, co nelze předem připravit, co nejde naplánovat, co se nemůže stát rutinou.

IV. Společenská dimenze dobrého skutku

Dobrý skutek je především vykonán – jen někdy je zaznamenán, postřehnut, společensky reflektován, vnímán. V některých případech není třeba k dobrému skutku nic přidávat, není třeba ho nějak interpretovat – prostě tu je jako něco, co patří do lidského světa. Lidé dělají dobré skutky a čas od času se jim stane, že jim někdo udělá radost, potěší je, pomůže, to patří k dobrému životu. Teprve s tím, jak se v novověku strukturovalo „sociální myšlení“ a jako předmět zájmu abstrahovala „společnost“, vyskytla se řada interpretací dobrých skutků, o dobrých skutcích se může mluvit jako o „jevu“, který se dá nějak kvantifikovat, zkoumat jako statisticky zajímavý celek atd. Touto cestou se v rámci programu Aktivita dát nechceme a nedáme. Sociální dimenze dobrého skutku je otázkou, kterou si kladou ti, kdo přemýšlí v pojmech sociálních systémů. Nás zajímají skutky a skutečnost, a tak se zabýváme nesporným společenským aspektem dobrých skutků. Ani dobré skutky nevybočují z obecných forem jednání, se kterými lze počítat, které patří k danému kulturnímu prostředí. Potěší nás, ale neudiví, když nám někdo nezištně pomůže v nepředvídané situaci, ale to neznamená, že je to výzva k riskantnímu a neodpovědnému jednání. Sami v neočekávaných situacích pomůžeme, ale bráníme se, abychom se nestali obětí manipulace, kdy je taková situace jen předstíraná nebo na nás nahaná.

V. Skutek pomoci

Skutek pomoci je jedním z možných dobrých skutků: pomohu-li, pak můžu jistě zároveň potěšit, udělat radost, způsobit, že se stane něco, co by se jinak nestalo apod. Ale skutek pomoci přímo předpokládá další rozměr: situaci, ve které je pomoc to, co se má udělat, situaci, která si (nejen obrazně řečeno) o pomoc žádá. Někdy je pomoc poskytnuta a teprve potom ten, ke komu pomoc směřuje, zjišťuje, jak pomoc potřeboval atd. Při přemýšlení o skutku pomoci se ne vždy dostatečně zabýváme těmi, komu je pomoc poskytnuta. Zajisté se jedná o situace, ve kterých jde o jimi subjektivně pocíťovanou nouzi, opuštěnost, neschopnost vyřešit rozporné zadání, překonat to, co se jeví jako překážka apod. O skutek pomoci někdy žádáme, když se nám stane nehoda, ale k povaze věci patří, že se přiměřeně snažíme takovým situacím vyhnout. Ale mnohdy jde o řešení situace, kterou daná osoba v plném rozsahu reflektuje až zpětně, když jde o nějaké nebezpečí apod., tedy něco, co daná osoba nevidí, neví.

Skutek pomoci je autentickým projevem vzájemné lidské odpovědnosti v situacích, ve kterých je zřejmé, že člověk není „samostatná“, od druhých oddělená monáda, skutek pomoci je projevem toho, že ohrožení nebo omezení jednoho člověka se nějakým způsobem dotýká i druhých – a že je možné na takovou situaci přiměřeně reagovat.

VI. Žít s druhými

Žít spolu s druhými skutečně jde: skutek pomoci je toho vzorem. I když se mnohokrát přesvědčujeme o tom, že někteří hřeší na dobrosrdečnost druhých, využívají ji, zneužívají situace, kdy mohou něco získat bez vlastního přičinění apod. - formativnost skutku pomoci je nesporná. Do pokleslého světa tak proráží zkušenost s něčím, co zjevně patří k člověku – totiž s lidskou vzájemností. Tato zkušenost pak zůstává v paměti lidí, neustále nese onu mnohotvárnost, bohatost života. S pokusy zplošťovat a snižovat význam lidského jednání se setkáváme na všech stranách, jsme pod tlakem nejrůznějších pokusů předvádět člověka jako osamocené sobce, jen trochu složitější zviřátko, které má zájem jen o to naplňovat svoje potřeby. Pokud se týče lidí jako skupin,

pak se nezakrytě manipuluje, pod odborným názvem „cílová skupina“ ztrácí lidé svoje tváře, zakrývá se vzájemnost jako něco, co nedílně patří k člověku. Ale právě zkušenost se skutkem pomoci, s nezištností, vytváří v lidském myšlení prvek, který je nekompatibilní se všemi ideologiemi. Pro to, jak žít s druhými, můžeme použít různé obrazy, od kasáren až po nejrůznější „vlídné“ utopie. Ta kasárna nejsou rozhodně ideálem lidského soužití, ale i zde je prostor pro skutky pomoci – a pro myšlení o utopiích je to podstatný poznatek – utopie, kde by nebylo možné pomáhat těm, kdo jsou v tísní nebo nouzi, by byla horší než kasárna.

Josef Štogr

Dar jako skutek pomoci

Souběžně s projektem Skutek pomoci byl realizován jiný projekt programu Aktivity - „Vůle dárce“. Závěrečná konference se konala již v listopadu 2009. Byla zaměřena především na problematiku nadační, vůle dárce byla zkoumána v tom ohledu, jak dárce určuje použití daru zprostředkovaného nadací, jak nadaci „spoutává“ a jak jí naopak nechává možnost reagovat na to, co je aktuální problém. I v tomto projektu ale byla jedna část věnována daru jako takovému, jako aktu a vůli – schopnosti určit pro využití daru směr, téma, formu atd.

Sborník této konference je stejně jako všechny materiály programu přístupný účastníkům ve všech projektech, přeci však je z hlediska daru jako skutku pomoci nutné formulovat krátké samostatné shrnutí.

Dar je pro porozumění významu tohoto aktu ve vztazích mezi lidmi lépe uchopitelný než pomoc, zejména proto, že v převážné většině darujeme „pro radost“. Odmyslíme-li si dary formální a účelové, zůstane jako podstatné potěšení, radost z daru.

Dar je něco, co si nemohu koupit – právě v tom, že je to jednostranná věc někoho druhého, dar není kontrakt. Tento význam daru – potěšení, radost druhého, projev blízkosti – ten se samozřejmě promítá i do těch

darů, které jsou pomocí – přitom samozřejmě jen obtížně hledáme hranici – někdy je dar pro radost velkou posilou, pomocí, a to i když to obdarovaná osoba nedává znát.

Zpravidla se skutek pomoci vymezuje vzhledem k situaci, ve které druhý pomoc potřebuje, pociťuje nouzi, není mu dobře atd. Rozbor daru nám umožňuje vidět to plastičtěji. Darujeme to, co si myslíme, že druhého potěší, nebo mu to pomůže – bez ohledu na to, jestli si daná osoba uvědomuje nějakou nouzi nebo nedostatek, jestli si je vědoma toho, že by pomoc potřebovala. I silným můžeme pomoci a má to smysl, i těm, kterým není zle. Pomoc se často týká materiální nouze, ale bylo by velkou chybou skutek pomoci na materiální pomoc redukovat. Je to samozřejmé? Ano, když víme, že i silné a bohaté můžeme obdarovat, že dar potěší i toho, komu „nic nechybí“.

Na daru je také dobře vidět, jak mnozí neumí pomoc přijímat a někdy ani poskytovat, zpravidla proto, že se bojí, aby jejich jednání nebylo mylně interpretováno. Pokud si má být člověk s ostatními především „kvit“, pak neustále sleduje rozvahu má dáti – dal, nesnese u sebe výsledek v červených číslech a odsuzuje ty, kdo by se něčeho takového „dopouštěli“.

Dárci dosti často „chtějí darovat“, ale vlastně ani neví komu a jak. Zejména u menších darů nadací je nejčastější finanční dar jen s rámcovým určením účelu. To je často způsobem, jak naplnit jistou pociťovanou morální povinnost, ale jak se zároveň nsvázat s nějakým konkrétním člověkem, s nějakou věcí, která by se tím způsobem stala částečně „moje“ – nikoli ve smyslu vlastnickém, ale ve smyslu odpovědnosti za ni.

Také tady vypovídá neosobní peněžní dar cosi o tom, jak pomáháme, jaká je reálná podoba našich skutků.

V každém případě doporučujeme zájemcům o téma skutek pomoci, aby sborníku „Vůle dárce“ věnovali svoji pozornost.

NETT

Slovo skutek ve slovnících

Wikipedie v české verzi nemá slovníkové heslo „skutek“, naopak, řada slovníkových hesel charakteru mytického, právního, historického, teologického apod. používá slovo skutek k popisu daného hesla.

Jinde čteme:

Skutek = v řečtině Pragma – pragmatický – zaměřený na skutky, skutečnost.

Skutek je to, co nejde vzít zpět – co se stane, nejde odestát, a naopak, co se v nějakém čase nestane, nelze nahradit následným jednáním.

Skutek (Kulturní slovník, rukopis)

Skutkem reaguji v situaci, nejsem to já, kdo je pánem a režisérem svých skutků. Můžeme vyhledávat příležitosti k dobrým skutkům, ale vždy se tím vystavujeme nebezpečí, že upadneme do rutiny, že nepůjde o skutečné skutky, ale o gesta.

Skutek nemáme ve svých rukou a ukazuje nám to, jak málo jsme sami „strůjci“ skutečnosti jako toho, co nastává, a jak málo ve většině svého jednání skutečnosti rozumíme, jak málo se blížíme jejímu porozumění. Skutek je vždy hodnotový – je dobrý skutek, ale je i špatný skutek, protože se nám nabízí řada věcí, které jsou v nějakém ohledu slibné, lákají nás, jsou svůdné, přitahující – ale jsou nedobré. A jsou také situace, kdy jsou jednající vedeni zlobou a snahou ublížit.

Porozumění slovu skutek je ztížené tím, že neexistuje obecná shoda na tom, co je to skutečnost, resp. slovo skutečnost je používáno v nejrůznějších významech, a to zejména vzhledem k velmi široké filosofické tradici. V platonském smyslu jsou skutečné ideje, to, co se ve středověku nazývalo „realismus“, mluvilo o realitě idejí. Dnes se totéž nazývá idealismem. Naopak realismus je obecně chápán jako myšlení o tom, co je, čímž jsou míněny věci, tedy přírodniny i lidské výtvořiny. V tradici aristotelsko-tomistické se vychází z existujících podstaty věcí a jejich uskutečnění – vždy v nějaké aktuální podobě. Pravda pak je shoda poznání a skutečnosti.

Wikipedie: Pojem skutečnosti

Skutečnost je paradoxní pojem: na jedné straně by měl označovat to, co opravdu jest a nezávisí na pozorovateli, na druhé straně každý výměr toho, co je a co není skutečné, je výtvar člověka a určité kultury. ... Tuto dvojznačnost prozrazuje i původ slova: české „skutečnost“ souvisí se slovem „skutek“ a je odvozeno od staročeského „skutiti“, udělat, spáchat, podobně jako odpovídající německé Wirklichkeit od wirken, působit, latinské actualitas od actus, čin, nebo řecké en-ergeia od ergon, čin.

Prakticky se tedy při vymezení významu slova skutek pohybujeme od významu založenému v řeckém pragma – to, co je realistické (jako to co se stalo), k významu ergon, čin, ve smyslu jednání, pohybu, u kterého je podstatná naše aktuální zapojenost do věci.

Slovo pomoc ve slovnících

Wikipedie je opět stručná, dá se v ní nalézt velké množství konkrétních příkladů pomoci – humanitární, vzájemné, svépomoci atd., ale vlastní heslo je chudé:

Pomoc je aktivní spoluúčast při dosahování nějakého cíle nebo odvracení nebo odstraňování nežádoucích následků. Může se jednat o pomoc v nebezpečí, při různých obtížných situacích nebo tehdy, neví-li si druhá strana rady. Pomoc se poskytuje formou rady, podpory, daru nebo formou provádění určitých činností s přímým účinkem.

Pomoc je tedy nějaké dění nebo jednání, u kterého se dá uvést řada příkladů, alevelmi těžko se z nich abstrahuje. Souvisí s nějakou otevřeností, která by nedošla cíle bez zásahu zvenčí. Souvisí s rozpoštěním člověka a nebo věci, plánu, rozvrhu, ale může jít též o zásah ve smyslu „deus ex machina“ nebo „pomoc všech svatých“.

Pomoc poskytnutá člověkem už se vymezuje snáze. Jde o jednu z forem lidské vzájemnosti, projev zájmu, péče: základem je, že jeden může druhému pomoci, protože je blízko a zároveň danou situaci vidí z jiného místa, jiné pozice, je na ní jinak zainteresován. A ten, kdo je v nouzi, může o pomoc volat, hledat ji, prosit o ni.

Příruční slovník jazyka českého:

Pomoc - přispění v nouzi, poskytnutí prostředků k dosažení nějakého cíle, podpora, ochrana. Věc poskytovaná někomu k podpoře; osoba nebo osoby poskytující někomu podporu. (Poslala selka sesterské pozdravení a nuši nějaké pomoci). Někdy bývá neprávem použito s genitivem na označení nástroje nebo prostředku místo pouhého instrumentálu příslušného substantiva: (Zamíchal nádoby pomocí kusu dřeva).

„Jiným pomohl, sám sobě pomoci nemůže“ je asi nejznámější věta obsahující slovo pomoc, která odkazuje ještě na jeden aspekt pomoci – v některých případech si může člověk pomoci sám. Co to potom znamená? Například to, že člověk neztratí hlavu, je schopen „najít řešení“, cestu, improvizovat atd.

Můžeme tedy shrnout, že význam slova pomoc se vztahuje především k situaci – kterou je možno zlepšit, vyřešit, zbavit nebezpečí atd. – tím, že do věci vstoupí něco, s čím nebylo možno předem počítat, co nepatřilo k rozvrhu této situace.

ČÁST III.

Výsledky z odpovědí na strukturovaný dotazník

Na strukturované otázky týkající se celkového pojetí skutku pomoci odpovědělo 10 respondentů, pokud z nich přebíráme citace, pak v některých místech mírně upraveny tak, aby některé osoby nebyly přímo identifikovatelné podle reálií v textu.

Obsah:

- 1) pracovní vymezení
- 2) ilustrace příběhu (někdo příběh, jiní typy pomoci)
- 3) kdy jsem potřeboval pomoc (téměř vždy příběh, situace)
- 4) příklady pomoci
- 5) případy, kdy sociální aktivity nejsou pomocí
- 6) statistika k otázkám
- 7) skutek pomoci a dar
- 8) celkový dojem

1) Pracovní vymezení pojmu „skutek pomoci“

Jen jako nástřel, předběžné vymezení tématu, byla prezentována věta:

„Skutek pomoci je akt, kterým se vztahuji k druhému, o kterém se domnívám, že pomoc potřebuje: je to čin, kterým věnuji svoji pozornost, energii, čas, prostředky a nebo dokonce i své zdraví nebo život, aniž bych přitom myslel na odměnu nebo byl jinak zjištěně motivován.“

První prosba zněla: „Prosíme, doplňte nebo upravte předchozí pokus o vymezení podle toho, jak vy sami chápete tento pojem“. Jedna skupina odpovědí potvrzovala takovou definici, vycházela z její akceptace, nanejvýš ji doplňovala ve smyslu „*Ale vlastně to dělám také kvůli sobě, protože chci...*“ nebo ji zjednodušovala a mírně rozvíjela: „*Skutek pomoci je akt, kterým dávám konkrétnímu člověku svůj osobní zájem (o něj), finanční prostředky, energii a tvořivost bez nároku na současný či budoucí vlastní prospěch.*“

Někdy šlo o vlastní pokusy o definici, např.

„Skutek pomoci je akt, v kterém jsem druhému k dispozici pro řešení situace, kterou víceméně nedokáže řešit z vlastních sil. Potřebuje podpořit, ale je více či méně aktivní v projevu si o pomoc požádat. Optimálně by měl tedy s pomocí souhlasit, aby nešla proti jeho vůli. Skutek pomoci je vykonán z vlastní vůle - volby pomáhajícího. Motiv k pomoci je v absolutním měřítku nezištný. Nemusí mu ubírat na síle a legitimitnosti sekundární motiv zájmu o pro sebe smysluplnou věc, vlastního potěšení z dobrého skutku či potřeba nějaké formy ocenění aktivity, která byla pro druhého vykonána. Tento potencionální zisk ovšem není podmínkou pro skutek pomoci a není žádnou formou vyžadován ani po uskutečnění skutku.“

Někdy šlo o výsledek pokusu vymezit se vůči této definici a zaznamenávající tento proces:

To, co dělám a co považuji já nebo mé okolí za pomoc, je vesměs motivováno nějakou mojí „vnitřní potřebou“ to udělat - baví mě to, připadám si dobře, stoupnu ve svých očích, „blýsknu se“ před ostatními. Každopádně myslím, že jsem pro to nějak motivován a snad i zjištěně motivován, i když ten zisk z toho nejsou peníze. Skoro bych řekl, že to nedělám „ze své vůle“, jakkoli samozřejmě mám svobodu se rozhodnout nepomáhat (a nějakou chvíli bych nepomáhat vydržel).

Neboli s předběžným vymezením souhlasím až po slovo „aniž“, ten konec bych už vypustil. Přijdu tím ale o „specifickou diferenci“, která tu pomoc odlišuje od placené služby nebo něčeho takového. Tak je třeba vymyslet diferenci jinou! (nápad na to, jakou, samozřejmě nemám).

U otázky 5) mě napadlo, že bych považoval za lepší vymezit „pomoc“ (resp. skutek pomoci) užitek příjemce než pocitem vykonavatele. (To zavání systemikou!) Užitek příjemce jím vyjádřený (ne to, co si jen já myslím, že je pro něj nejlepší), ale i tohle vymezení má mouchy.

Ve dvou případech je v tomto místě nikoli pokus o definici pojmu, ale celkové pojednání vypovídající o tom, proč je pro danou osobu skutek pomoci tématem, o kterém přemýšlí.

Shrnutí k tomuto bodu

Zcela nově se zde objevují některá témata:

- jednat tak, že pomáhám druhému (a tedy skutek pomoci) je člověku bytostně dáno, je to projev jeho přirozenosti, teprve tímto skutkem je člověk plně člověkem
- skutek pomoci je výsostně spojen s křesťanstvím, viz evangelium „cokoli jste udělali jednomu z těchto nejmenších, mně jste udělali“
- skutek pomoci je vždy spojen se zájmem o druhého (to je širší vymezení než v definici uvedený statický „vztah“)
- prvotní je konkrétní situace a z ní vyplývající potřeba a ochota přijmout pomoc na straně toho, komu je pomáháno
- motiv „vnitřního zisku“ při každém jednání – vylučující nezištnost u dobrých skutků
- skutek pomoci jako akt, jímž se vztahuji k tomu, co mě přesahuje
- situace, při které pomáhám, jako nenahraditelná a nesrovnatelná s jinou, podobnou, v níž jednám jinak

Objevují se tu tedy nové akcenty. Jeden chápe spolu se zadáním skutek pomoci jako výsostný akt, který mohu a nemusím provést; k jeho provedení jsem ale nasměrován společensky a nebo dokonce z „povahy sama sebe jako člověka“. Druhý zvýrazňuje situaci – která je jedinečná, nedá se typizovat nebo standardizovat. Třetí upozorňuje, že v pojetí podobných aktů nelze zapomínat na to, co nás přesahuje, s čím jsme skrze situace (které nekontrolujeme) konfrontováni. Další pak v protikladu k tomu vychází při pojetí dynamiky darování z modelu vykládající vnitřní dynamiku z psychických procesů samých.

2) Ilustrace příběhem

Druhá prosba byla jasně položena – šlo o příběh a to takový, který ilustruje „nejlépe“. (Prosíme, napište na asi 15 řádek příběh, který nejlépe ilustruje skutek pomoci.)

Přímá odpověď někdy reaguje na prosbu v její formulaci (jak vyplývá z předchozího, příběhů by mělo být více), jindy pokračuje odpověď dopisovou nebo spíše esejistickou formou, někdy jen odkazuje na známý příběh, jindy navazuje na předchozí pokusy o definici, jindy spíše popisuje příběh antipomoci - tak i tak, proto tuhle část přinášíme pokud možno komplexně:

První mě napadl notoricky známý milosrdný samaritán, on se na toho pobitého člověka fakt mohl vykašlat, ale neudělal to. Asi to nějak „musel“ udělat.

...

S ohledem na popis „taxonomie“ skutku pomoci je možno uvést dva základní příklady. Skutek pomoci tzv. pudový, byť tento terminus je poněkud zavádějící, neboť opravdu pudově jsme schopni pomoci pouze sami sobě. A skutek pomoci racionální (zdůvodněný, vědomý), kdy na rozdíl od skutku pomoci pudového svou aktivitu zdůvodňujeme. Nicméně konečným produktem obou těchto přístupů by měl být skutek pomoci bezvýhradný

Pro bezvýhradný skutek pomoci je nám dobrým ilustračním případem tzv. model Mrazík. V tomto notoricky známém příběhu je hlavní hrdina Ivan (mladý venkovský bohatýr) potrestán kletbou za své nevhodné fanfarónské chování (kožní choroba s deformačními útvary na hlavě – vypadal jako vopravdu vošklivej medvěd). Nadpřirozená bytost, která jej takto potrestala (děd Hřib – infantilní, nudící se lesní duch) mu jako cestu k zrušení kletby doporučí právě konání skutků pomoci. Ivan ve své omezenosti a zpupnosti jde krajinou a koná (dle svého racionálního úsudku) „dobré skutky“. Je plně konfrontován s realitou, kdy to, co on (jako pomáhající) považuje bez pochyby za skutek pomoci, je pro příjemce takové pomoci něco zásadně odlišného (zde si povšimněme rafinované paralely – Vypadal jako medvěd x medvědí služba).

A zde přichází zásadní epizoda příběhu. Zpočátku ještě Ivan (již trochu zkrotlý předchozími neúspěchy svých „dobrých skutků“) racionálně, s touhou zbavit se kletby, využívá slepotu a nouzi stařeny s nákladem palivového dřeva k tomu, aby jí poskytl vědomě a zjištěně službu a dopravil ji i s nákladem do místa jejího bydliště. Pochopitelně ani tímto činem se mu kletbu zlomit nepodaří.

Následně však dochází k zásadnímu posunu v ději i v myšlení nebohého bohatýra.

Při návratu od chýše stařeny, s bohatým lamentačním monologem, plným stížností na svůj životní úděl a nespolehlivost ba nečestnost lesního ducha, si povšimne, že stařena na místě sjednání jejich recipročního kontraktu zapomněla hůl. A nastává zlom, neboť Ivan si vědomě klade otázku, jak se stařena bez své kompenzační pomůcky obejde a následně Ivan dospěje k rozhodnutí: „Musím jí hůl odnést!“. Tak bezvýhradný skutek pomoci je samozřejmě odměněn, a to již v momentě jeho projektování. Kletba je zrušena, Ivan je opět Ivan. Skutek pomoci je skutek pomoci. Bezvýhradně.

...

V jistém smyslu považuji vyplňování tohoto dotazníku za skutek pomoci. Vyplňuji ho nezištně. S vědomím, že jsem byl o to požádán a tazatelé potřebují pomoc s uskutečněním svého cíle, ke kterému potřebují přispět. Dělán to, i když se mi do toho úplně nechce, jsem lenivý, ale z vlastní vůle a rozhodnutím. Motivem mi je, že jde o zajímavou věc a také vědomí, že mohu této věci napomoci. Kdybych to nepovažoval za smysluplné, mám obavu, že bych lenivostí propadl a skutek neučinil. Když mi za to nikdo nepoděkuje (prosím, zkuste to tak, ať si sebe ověřím), nebudu ani mírně rozladěn, chci to přeci udělat bez tohoto očekávání

...

To neumím popsat, všechno je pomoc a já to neumím rozlišovat. Pomoc byla, když přijela návštěva, která zapomněla vypnout světla z automobilu a vybila se baterie. A sousedi zcela nezištně v pravé poledne pomohli automobil nastartovat tím, že zavolali mladé vnuky, kteří se do toho zcela samozřejmě dali... Pomoc je, když jsem jela od našich z chaty a našla na samotě, kterou cestou mívám, ležet na slunci v trávě starou paní, která nemohla vstát – tak jsem jí hodinu pomáhala dát se dohromady a nakrmit zvířectvo ... a taky zavolala našim, aby dali vědět její rodině, protože stará paní nechtěla své blízké obtěžovat...

...

Býval jsem ředitelem jedné „prospěšné“ instituce a obrátila se na mne zaměstnankyně s dotazem, zda jí umožním neplacené volno. Té kolegyni mohlo být v té době tak něco přes dvacet. Své přání

zdůvodnila tím, že má stejně starou přítelkyni, která má před sebou několik týdnů života. Ráda by s ní po tuto dobu zůstala a pečovala o ni, aby neumřela v nemocnici, ale doma.

Jak si přála, tak se i stalo.

Po celou dobu zhruba měsíce se o ni 24 hodin denně starala a doprovodila ji na poslední cestě. Poté bez jakýchkoliv úlev nastoupila do práce, aniž by kdy žádala jakýkoliv pochval či díky od kohokoliv. Je pravda, že nebyla asi úplně běžnou slečnou, co se ráda baví, neb za dva roky na to odjela do Afriky na rok jako jediná běloška do černošské vesnice pečovat o zdraví malých černoušků a černošek, ale přesto jsem přesvědčen, že byl její výše popsany čin skutkem pomoci.

...

Kopali jsme u kamaráda studnu, byl jsem zrovna uvnitř. Když mne v kopání vystřídali, vyprávěl mi bratr:

Šel jsem do domu a až uvnitř se mi zazdalo, že jsem těsně před vchodem zahlédl periferním viděním nějaký pohyb v místě, kde ale nikdo nebyl. Chtěl jsem jít dál, ale pak jsem si řekl, že se tam přece jen vrátím podívat. Vyšel jsem před vchod, vedle něj stál velký kameninový sud na zelí. V něm byla asi do tří čtvrtin voda a když jsem se do sudu podíval, z té vody koukaly dvě malé nohy. Tak jsem je chytil a vytáhl nahoru – našeho malého Františka (tenkrát mu byly tak tři čtyři roky). František vykašlal nějakou vodu a smál se, byla to pro něj sranda. Lezl zřejmě po sudu nahoru - měl zvenku po stranách taková ucha, vylezl nahoru a spadl do sudu, ze kterého ale nedokázal vylézt, protože byl hlavou dolů a v sudu se nedovedl otočit.

Poměrně velký rozptyl ve vyprávění shrneme zároveň s dalším bodem.

3) Kdy jsem potřeboval pomoc

Dalším bodem byla prosba: „Prosíme, napište asi 15 řádek o tom, kdy vy sami jste potřebovali pomoc.“ Tady se opakovaně vyskytuje situace životní tísně, více či méně zaviněné vnějším tlakem (trestní stíhání, potíže s koupí bytu, nebo jen „ztracenosti ve světě“):

... jednou takhle odjedu na rok a půl do Ameriky a už na Ruzyni to na mě padne a říkám si, kam to proboha letíš a proč, a pak sedím v tom svém kutlochu na koleji v Texasu, nikoho tam neznám, všichni kolem mluví divně, věci mám nevybalené v kufru a celkově mi je bídně, smutně, rozloženě, jediná věc, co jsem za týden ve svém pokoji udělal, je to, že si přilepím mapu světa na zeď a po večerech pozoruju, kde jsem doma, a zase se ptám, co tady dělám a proč, a přemýšlím proč nejsem tam ... a je zatraceně smutno a nic se mi nechce a jen se tak rozkládám a trochu si v tom splínu libuju ... jo, jo, nějaká pomoc by se šikla.

Výjimkou není odpověď „nerad hovořím o svých slabostech“ – situace, kdy člověk potřebuje pomoc, je v tom případě chápána jako slabost, více či méně nepřipadná, jako to, o čem není vhodné mluvit. Někdy jde o popis dramatické situace, do které se člověk dostal vlastním zaviněním a kterou nedovedl sám dořešit:

Dělal jsem kdysi čerpače. Ve Skryjích jsme dokončili čerpání. Chtěl jsem urychlit stěhování a začal jsem ručně vytahovat roury s čerpadlem ze studny. Celkem to šlo, držel jsem rouru za vzpěru, kterou jsem měl ve výši prsou. Bylo ale třeba ji zvednout až nad hlavu, abych vytáhl níže upevněnou svěru nad poklop a opřel ji o něj. Když jsem vzpěru zvedl asi do výšky obličeje, začaly mne opouštět síly v ruku. Chvilí jsem vedl fyzicko-morální zápas. Byl o to napínavější, že nešlo vzpěru pustit zpět a začít znovu. Při pouštění dolů bych ji už neudržel, vzpěra by pravděpodobně rozbila poklop a vše by spadlo do studny - betonový poklop, roury, čerpadlo i já. Při tom zápasu jsem překonal několik slabých chvil, kdy jsem opravdu nevěděl, zda v příštím okamžiku svěru pustím nebo ne. Nakonec mi bylo pomozeno, já dostal sílu ještě těch několik centimetrů nadzvednout, pak stačilo rouru pootočít a opřít ji o poklop. Když se to stalo, sedl jsem si na studnu a v mrazu seděl neznámo jak dlouho duchem nepřítomen.

V souladu s otázkou reagovali někteří z oslovených popisem příběhu, kdy buď pomoc v prvním plánu nedostali, nebo to byla pomoc „shůry“. V tomto smyslu se jeví i některé projevy nečekané pomoci v obtížných životních situacích – pomoc konkrétního člověka se mnohdy ukazuje jako něco, co zásadním způsobem „vstupuje do hry“ a mění situaci.

4) Příklady pomoci v rámci sociálních aktivit

V této otázce se téma poněkud uzavírá, požadujeme 5 konkrétních příkladů sociální aktivity, která je pomocí ve výše uvedeném smyslu. Je možné, že respondenti nejprve četli všechny otázky, a tak toto zaměření tématu na sociální oblast promítli i do prvních tří otázek. Zdaleka se ale nejedná o nějaký výrazný vliv a mnozí chápali zaměření na sociální oblast u této otázky jako zúžení, jako nepřipadnou deformaci původního zadání.

V první části se v rámci definice, vyprávění a sebeidentifikace s danou polohou otázky vytvořila poměrně silná vazba na jasné téma, které je nekompatibilní s formou a povahou sociálních služeb, tím, jak jsou dnes v zákoně vymezeny a omezeny všechny sociální aktivity. To, jak je dnes definována „sociální oblast“, není chápáno jako nadřazené téma. Problematika skutku pomoci může částečně být interpretována v rámci sociálního systému, resp. na část sociálního systému se dá hledět prizmatem této otázky, ale z většiny odpovědí vyplývá, že pro dotyčného těžiště tohoto tématu spočívá mimo oblast sociálního systému.

Část respondentů se odpovědi na tuto a následující otázku vyhnula (*dobrovolně se vzdávám odpovědi, neb jsem to nahoře rozehrál tak nějak zvláště, ale předělávat to fakt už nebudu*).

Část odpovědí ukazovalo pokud možno mimo standardizovaný sociální systém, např.:

- Převedení slepce přes ulici - za předpokladu, že o to stál.
- Dárcovství krve, orgánů, krevní plazmy – dojde-li k tomu ještě za našeho života a bezplatně.
- Učení někoho něčemu bez nároku na odměnu - pakliže se tomu chce naučit a takto získaná dovednost či vědomost mu bude k užítku.
- Dar – který má smysl a řeší okolnost ve smyslu odstranění rizika, hrozby či pouze nepohodlí obdarovaného.
- Dobrá rada – to je nad zlato.

V jiném případě se objevuje nejistota, jak na takovou změnu v zaměření otázek reagovat:

Pomoc je pro mne od neziskovek, které se věnují sociální péči, či když někdo potřebuje – nebýt sám, nový sporák, aby nezapálil barák výbuchem plynu, asi to jsou pro mne spíše technické věci, a takové to čtení pro druhého, vyslechnutí ho, obstarání ho, když už nemůže sám – to už je doprovod životem...

nebo

Poskytnutí stálé práce člověku s handicapem, nemusí si vydělat hodně peněz, většinou stejně pobírá nějaký důchod či příspěvek. Dochází jednak k socializaci - přirozený kontakt s jinými lidmi, řešení problémů v běžném hovoru ap., jednak poskytnutí řádu - povinnost ráno vstát, odjet do práce, pracovat...

Docela normální szívání při běžných akcích - třeba koncert s tancováním, kdy si někdo zatancuje i s vozíčkářem.

Spíše výjimečně jde o soupis, který alespoň částečně využívá struktury pro klasifikaci činností podle zákona o sociálních službách, kombinovaný s dalšími typy jednání:

- *Péče o osobu blízkou i neblízkou, popřípadě vzájemná pomoc v komunitě, obci – nejbližší pomoc často nejpřirozenější. Příležitost pro širokou sociálně neodbornou pomoc. Příklad – nákup starému člověku, doprovod pepka vyskoče do hospody či na výlet.*
- *Raná péče o děti s různým typem zdravotního postižení – pomoc rodině zvládnout složitou situaci po narození dítěte. Nabízí odbornou pomoc tam, kde by si rodina sama nepomohla.*
- *Telefonické linky důvěry – konkrétní pomoc ve chvíli, kdy pomoc akutně potřebuji. V ideálním případě osobní nasazení telefonisty při řešení vážné osobní situace klienta.*
- *Pěstounské rodiny, popř. malé rodinné domovy pro max. 10 dětí, případně péče o sirotky a vdovy - vyžaduje osobní dlouhodobé nasazení pěstounů a u mnohých ostatně i celoživotní rozhodnutí věnovat se tomuto poslání.*
- *Osobní finanční podpora dobrých skutků a činů pomoci – pomoc je z vlastního, což vyžaduje vlastní prostředky a vyžaduje v různé míře osobní aktivitu.*

4) Příklady, kdy nějaká činnost v rámci sociálních aktivit není pomocí:

Opět: Prosba o napsání 5 konkrétních příkladů, kdy nějaká sociální aktivita není pomocí ve výše uvedeném smyslu, byla ještě častěji ignorována, vypuštěna, jen menší část respondentů odpověděla:

- *V domě s pečovatelskou službou je klient povinen odebírat služby, které nechce - praní prádla, úklid ap. Poznává se to podle toho, že je nechce a musí je odebírat (a platit).*
- *Soudem uložené výchovné kurzy (pobyty), které jsou jen k formálnímu splnění povinnosti, nikoli k tomu, aby dotyčného mladistvého delikventa opravdu něčemu naučily. Poznává se to právě podle toho, že dotyčný vychází z kursu nedotčen, nic se nenaučil, nic mu nedošlo, dál se neumí o sebe postarat, něco řešit ap.*

nebo

- *Komunitní plánování sociálních služeb v tuzemsku nikomu nepomáhá a ostatně nikoho nezajímá, už vůbec ne přirozená společenstva či sdružení.*
- *Sociální poradenství zaměřené na čerpání sociálních dávek a podpor často vylučuje aktivitu a svépomoc. Rozděluje z cizího, aniž by ten, kdo zprvu dává, věděl, s kým konkrétně je solidární aneb komu dává.*
- *Vzdělávací agentury a další programy pracovní rehabilitace sociálně ohroženým a vyloučeným – často vzdělávají k větší závislosti na sociálním systému a korumpují masu sociálních odborníků penězi, které beze smyslu odlétají do nenávratna.*
- *Velké instituce sociální péče v malých obcích a komunitách vytvářejí podivné vztahy vzájemného zneužívání a nedávají prostor pro neinstitucionální pomoc, omezují možnost osobního angažmá pomáhajícího a dělají z lidí v takové instituci sociální dělníky a dělnice.*
- *Charitativní koncerty a akce pro postižené vytvářejí falešné pocity dobrých skutků u vyšeptalých prominentů a shromažďují (nejčastěji autobusy) masy veselících se a zároveň zneužívaných pepků vysokočů v televizních estrádách.*

nebo

- Obchod – jakákoli směna za úplatu.
- Reciproční vztahy – ty mně, já tobě (opět obchod).
- Učení někoho něčemu za úplatu – s vědomím, že dotyčný naučenou dovednost či vědomost nejspíš nikdy potřebovat nebude a ani se ji učit nechce.
- Dar – který nemá smysl a neřeší okolnost ve smyslu odstranění rizika, hrozby či nepohodlí obdarovaného.
- Veškerá pomoc, která buduje závislost na pomáhajícím

I těch několik málo odpovědí se zpravidla neomezuje na sociální systém, řeší problémy výchovy uložené soudem, problematiku daru a charitativních akcí, vzdělání, komunitní plánování atd. – nechť zabývají se reálným sociálním systémem nastaveným u nás podle zákona o poskytování sociálních služeb je zjevná.

6) Souhlasíte s touto formulací?

Tato část nabízela k daným tvrzením škálu souhlas-nesouhlas v podobě vylučujícím neutralitu: (AA – A – N – NN) a kromě toho dotaz po výstižnější (jednoznačnější) formulaci. Otázky byly záměrně formulovány jako nejednoznačné, zasahující celou řadu souvislostí.

Na to většina respondentů reagovala, časté je, že použili hodnotící škálu jen někdy, jindy pouze přisuzovali komentáře k daným otázkám, někdy oboje. Citujeme všechny komentáře a hodnocení:

Skutek pomoci ilustruje situaci, ve které jsou dva aktéři navzájem ve zcela nevyrovnaném vztahu – nejsou rovnocenní.

AA – A – N – NN   Výstižnější formulace:
 x x   x   x

To se mi nelíbí

Tím, že pomáhám, nejsem nad tím druhým, kterému pomáhám. Pouze z nás obou dělám více člověka. Z druhého tím, že mu dávám najevo, že není nějaká onuce, ze sebe tím, že naplňuji to, co je mně imanentně dáno (viz též odpovědi 1.) Tento skutek může v tomto

smyslu pomáhat více mně samému, a pokud to tak je, proč bych měl být nadřazen tomu druhému, když vlastně pomáhám sám sobě ?

Skutek pomoci dává tomu, kdo je silný a v dané situaci svobodný, možnost nevyvyšovat se nad slabšího, ale ukázat, že je pro něj druhý v něčem partnerem.

Nejsou si rovni v situaci vyvolávající potřebu pomoci. Při vlastní pomoci už by měli být partnery.

Skutek pomoci ilustruje situaci, ve které jsou dva aktéři navzájem vzhledem k předmětu pomoci ve zcela nevyrovnaném vztahu – nejsou rovnocenní. (To další tvrzení jsem si přečetl, až když jsem dopsal to první, fakt!)

Skutek pomoci ilustruje situaci, ve které jsou dva aktéři navzájem ve zcela nevyrovnaném vztahu – nejsou rovnocenní; v odlišné situaci a pozici, ale zůstávají lidsky rovnocenní.

Respondenti reagovali na to, že nerovnost zde v nějakém ohledu je přítomná, ale jen výjimečně se pokusili nalézt takovou formulaci, která by postihovala její povahu.

Skutek pomoci dává tomu, kdo je silný a v dané situaci svobodný, možnost ukázat druhému, že se nad něj nevyvyšuje, že je pro něj druhý v něčem partnerem.

AA – A – N – NN   Výstižnější formulace:

xx   xx   x

Ani tohle ne a řekl bych to třeba takto:

Skutek pomoci dává tomu, kdo je v takové pozici, že pomoci může, příležitost pomoc nabídnout.

Slovo „svobodný“ chápu ve vnitřním smyslu. Pokud by to bylo myšleno vnějšně, tak je výrok sice pravdivý, ale neúplný - neboť skutek pomoci mohu uskutečnit, i když nejsem vnějšně svobodný (lágr, vězení...). Pravdou také je, že pokud je jeden silný a svobodný vnitřně i vnějšně, může mít s nevyvyšováním nad toho, komu pomáhá, trochu práce.

Když někomu pomáhám, není vhodné zneužít tu situaci pro to, abych mu ukázal, že jsem v něčem lepší než on (že mám ve smyslu předmětu pomoci víc možností).

Nebo:

Když vlastním pomáháním vyjadřuji nerovnost rolí (ve věci pomoci), je vhodné jiným způsobem vyjádřit (v ostatním) partnerství.

Ani v druhé verzi otázky týkající se nerovnosti se většina respondentů „nedostala dál“, ale častější je úplný souhlas nebo souhlas.

Skutek pomoci jako akt silného vůči slabému může ponižovat.

AA – A – N – NN Výstižnější formulace:

xx xxxxxx

Ale neměl by.

Skutek pomoci jako akt silného vůči slabému může slabšího i bez záměru pomáhajícího ponižovat.

Nešlo by nějak se zbavit těch slov „slabý“ a „silný“... možná „mohoucí“ a „nemohoucí“?

Může, zejména nestojí-li slabší o něj příliš, nebo pokud je projevem právě větší síly, předvádění se. Ale naopak občas je dobré někomu pomoci i proti jeho vůli, pro jeho dobro (občas je zase dobré ho v tom nechat, ať si vymáchá držku sám). Může zpočátku i nebýt vděčný a přijít na to teprve časem. Obecně je vždycky lepší druhého naučit, jak se s tím vypořádat (pomoci si) sám.

A proč musí pořád pomáhat někdo silný někomu slabému, co když pomůže slabý silnému? Ať konečně vidí, že také on může pomoci a konečně pochopí, že nemusí pomoc stále jen vyžadovat/přijímat, ale že naopak i on má hodnotu a je pro druhé cenný (není to pro něj nakonec nejlepší pomoc?).

V této variantě došlo u většiny těch, kdo využili škálu hodnocení ve shodě (spíše ano), ale i tak se zde projevuje skutečnost, že jde o téma, o kterém se příliš „nemluví“, vzbuzuje emoce. Již zde se projevuje téma formace (případně edukace): „Raděj naučit chytat ryby, než dát rybu“ a pasivity těch, kdo vyžadují pomoc.

Kdo hledá příležitost k dobrým skutkům, léčí si svoje komplexy, a vždycky se najde někdo, kdo na tuto hru přistoupí.

AA – A – N – NN Výstižnější formulace:

xxx xx

Ano, ale v některých případech je to alespoň nějaká motivace k pomáhání.

Spíše s tím nesouhlasím, byť tento motiv se jistě (možná i v množství větším než malém) vyskytuje.

Neplatí to vždy, pouze to může platit. Naopak ten, komu je pomáháno, může být vyčůraný a situace, ve kterých by mu druhý měl pomoci, sám navozuje.

Kdo hledá vždy příležitost k dobrým skutkům, léčí si zpravidla svoje komplexy, vždy najde někoho, kdo na tuto hru přistoupí.

Přehnaná snaha pomáhat může být výrazem vlastní nevyrovnanosti. Nemohoucí lidé se této přehnané snaze nemohou dobře bránit. (Přehnaně se snažit pomáhat = „páchat dobro“.)

...může si léčit svoje komplexy...

Obecný mírný nesouhlas, ale přiznání, že to tak „může být“ – ten, kdo koná, si může léčit komplexy a ten, kdo přijímá pomoc, může být vyčůraný. Jak se to ale má k meritu věci se zde nezkoumá. Obecný komentář k tématu „příčiny jednání“ nebo odkaz na takový rámeček chybí.

Většina lidí vůbec neuvažuje o tom, že by někomu pomáhala, ale někdy se ocitnou v situaci, ve které nemohou jinak a pomohou.

AA – A – N – NN Výstižnější formulace:

xxxx xx

Neumím odpovédět, neb sotva rozumím svému jednání, natož jednání většiny.

Slovo „vůbec“ je příliš absolutní, i tito lidé pomáhají či alespoň uvažují o pomoci v rámci nejbližší rodiny nebo kumpánům ap. Jinak souhlasím. Nedobré je, že situace, ve kterých lidé vylezou ze své šlupky, jsou čím dál více navozovány médii a nikoli reálným životem.

Nemyslím si to. Jsem optimista a myslím si, že každý člověk má okruh lidí, kterým je pomoci ochotný. Rozhodující je, jak je ten okruh velký.

To se nějak blíží mému úvodnímu pohledu. Většina lidí vůbec neuvažuje o tom, že by někomu pomáhala, ale někdy udělají něco, co je za pomoc považováno.

Jsou jistě lidé, kteří neuvažují o tom...

Reakce na dvě polohy (tvrzení) otázky, první: „někteří vůbec neuvažují, že by pomáhali“ – ta provokuje jen absolutním „vůbec“. Reakce na druhou je složitější: jde o aktualitu situace, která nás nutí k tomu pomoci, nebo je to více věc mediální manipulace? Dá se tomu vyhnout neutrálním „někdy“.

Pro ty, kdo pomáhají soustavně, je obětavost běžnou součástí života – dávají víc, než musí a to je to nejcennější.

AA – A – N – NN   Výstižnější formulace:

x   xx   xx   x

A co znamená to, dávají víc než „musí“? To se mi nějak nelíbí.

Ano, jen by si měli dát pozor, aby pomáhali opravdu jen tam, kde je to třeba, případně ten druhý o to stojí a nenaplňovali si jen svoji nějakou kvasipotřebu. A taky aby vystačili s dechem.

Soustavné pomáhání mám spojeno s činností profesní. To nemusí znamenat, že všichni pomáhající profesionálové jsou obětaví, ale přesto můžou být dobrými profesionály. S tím souvisí i to, že dávali někdo víc, než musí, mám otázku, je-li dobrým pomáhajícím profesionálem?

Nevím, co to dělají, když pomáhají. Ti, co pomáhají soustavně, neboli ti, co dělají často to, co je za pomoc považováno, jsou lidmi, kteří „se hodí“. Pomáhají víc než jiní a to je pro okolí výhodné.

...- dávají, co mohou a to je...

Podle reakcí příliš rozporuplná otázka.

Skutek pomoci je otázka svobodného rozhodnutí, které vždy souvisí s úvahou o tom, co dělat, aby to bylo správné.

AA – A – N – NN Výstižnější formulace:

xxx xx x

Jo, to se mi docela líbí, ale vlastně si umím představit situace, kdy nejde o „svobodné rozhodnutí“, prostě se ocitnu v situaci, kdy „není zbytí“ a na svobodné rozhodování moc prostoru nezbyvá.

Velmi bych souhlasil, kdyby to tak vždy bylo. Jednak mě musí úvaha o tom, co je správné, vůbec napadnout, jednak nebývá vždy úplně snadné najít to, co je správné (rozhodně to není totožné s „lábivé“, „viditelné“, „jednoduché“, „první na mysl přišedší“ ap.)

Někdy je to svobodné rozhodování o volbě menšího zla, při vědomí toho, že to, co by bylo opravdu správné, je v ten moment neproveditelné.

Skutek pomoci často nějak souvisí s úvahou o tom, co dělat, aby to bylo správné. Většinou se o něm pomáhající moc nerozhoduje, spíš ho prostě udělá.

Jde o celkovou akceptaci tvrzení, že obecným rámcem je otázka po správném jednání s tím, že to nemusí být řešeno vědomým a formalizovaným položením si takové otázky. Naopak, pokud je taková otázka vědomě položená, pak pomoc spíše komplikuje, protože o její podobě přemýšlíme.

Skutek pomoci je především profesionální dovednost, ke které člověk potřebuje odpovídající vzdělání a praxi.

AA – A – N – NN Výstižnější formulace:

x xx x xx

Kdepak.

... i profesionální dovedností...

Skutek pomoci je hluboce lidský akt, ke kterému potřebuji především pěstovat ono hluboké lidství. Profesionalita či praxe může někdy občas zjednodušit postup řešení, někdy ho naopak zkomplikuje, až znemožňuje (je příliš opatrná, korektní na všechny strany, bojí

se pojmenovat problém přímo...). Zcela absurdní je vyžadování formální profesionality u běžných skutků pomoci, související ze základní péči o druhého.

Skutek pomoci je také profesionální dovednost, ke které člověk má získávat odpovídající vzdělání a praxi.

K pomoci v některých situacích člověk nepotřebuje nic jiného než potřebu pomoci.

Pokud poměříme skutek pomoci deklarovaným užitekem tomu, komu bylo pomozeno, je to především profesionální dovednost, ke které člověk potřebuje odpovídající vzdělání (v širokém slova smyslu, nejen informace, ale i něco jako „výchovu“, „formaci“?) a životní zkušenost (něco širšího než „praxe“).

Podle hodnocení na škále zdaleka neexistuje obecná shoda o vztahu mezi profesionalitou a skutkem pomoci. Slovní odpovědi zasazují profesionalitu do širšího kontextu.

Pomáhání je v módě; člověk, který se pro něj rozhodne, si především buduje vlastní image.

AA – A – N – NN   Výstižnější formulace:
xx   xx   xx

...si někdy buduje...

Byť to někde a pro někoho asi platí, vůbec bych to negeneralizoval.

Částečně, může být, nikoli musí („především buduje“), tedy opět nikoli v této absolutní formulaci.

Říkám ne, ale je to slabé ne. Děje se tak a je to asi jedna z nej-problematičtějších motivací k pomáhání.

K pomáhání tenduje v současnosti řada lidí, často proto, aby si „pácháním dobra“ zlepšila mínění o sobě samém.

Stejně jako u první otázky: Obecný mírný nesouhlas, ale přiznání, že to tak „může být“ – ten, kdo koná, si může „především“ vytvářet image. Je to jedna možná motivace.

Pomáhat je pěkné; člověk, který se rozhodne pomáhat, je veden především estetickými motivy.

AA – A – N – NN Výstižnější formulace:

XXXXX

Tak to je dobrý a úplně mě napadá ta správná situace, chirurg, který pomáhá zmateným ženám patřičně zvětšit či zmenšit patřičnou část jejich těla, je jistě veden zaběhlými estetickými normami.

Estetické to většinou nebývá, vyjma předvolebních spotů.

...je někdy veden...

Souvisí to s předchozím, doufám, že je takových situací málo.

Člověk často neví (a málo zkoumá), proč se rozhodne pomáhat, zdá se mu to asi tak nějak pěkné.

Z odpovědi je cítit podezření, že jde o žert.

Pomáhání je služba se vším, co k tomu patří.

AA – A – N – NN Výstižnější formulace:

XXXX

Pro mnohé určitě, mnozí to takhle ale jistě nevnímají.

Snad, nemohu ale dávat to, co sám nemám. Pokud chci pomáhat jen částečně, měl bych to dotyčnému sdělit. Samozřejmě tak, aby to byl, tak jak je, schopen pochopit.

A co je to služba se vším, co k ní patří?

Co je služba? Ta věta mi kromě bonmotu typu „pomáhání je móoc dobré“ nedává přesnější smysl.

Nevím, co k tomu vše patří, tak raději jen doplnění: ... služba druhému.

Podle odpovědi na škále obecný nesouhlas. V komentářích se opakuje otázka „co je to služba“, co k ní patří: to vypovídá o tom, že nejednoznačnost pojmu služba jako taková je předmětem alespoň částečné reflexe.

7) Přímá otázka na vztah mezi skutkem pomoci a darem

Jeden typ odpovědi jasně subsumuje: dar je jedna z forem skutku pomoci, v souvislosti s tím se ale také objevuje úvaha, do jaké míry jde o totéž, jen jinak vyjádřeno, protože i nemateriální pomoc, péči, pozornost vlastně druhému věnuji, dávám. *První intuice: Dar je specifický druh pomoci (dar je nějak „materiální“, pomoci můžu i jinak než věnováním něčeho materiálního). Druhá: Pomoci (podle úvodního vymezení) je totéž co darovat (je tam ta nezištnost – nechci za to protihodnotu).*

Dar je tak někdy vnímán jako to, co je omezeno na materiální obsah (*Skutek pomoci může v zásadě poskytnout vlastně skoro každý „holýma rukama“: Dar může poskytnout jen ten, kdo má co darovat.*). Jindy je shledáváno, že vždy mám co dávat „ze sebe“.

Na to navazuje další rozlišení, které už nevychází z míry subsumace: *Skutek pomoci je čin, kterým se nabízíme osobně s větším osobním rizikem. Bráníme se projevům vděčnosti. Dar dáváme zpravidla z přebytku a člověku, který nemusí být nutně v tísní. Dar v sobě mívá i prvek radosti či radostnosti, což jest u skutku pomoci poněkud podezřelé.*

Ještě další odpovědi pak otevíraly toto téma ve velké šíři: *přijde na to... skutek pomoci může spočívat v poskytnutí daru, skutek pomoci může být vnímán jako „dar svého druhu“ tím, kdo pomoc přijímá, ten kdo pomoc poskytuje si může být tu a tam vědom, že je svým způsobem obdarován, pokud může vhodně pomoci či pomáhat, obdarovaný může pomoc přijmout s tím, že je napříště zavázán poskytnout obdobný dar někomu dalšímu, ten, kdo pomoc přijímá, by se už jednou konečně rád cítil „osudem obdarovaný“ stejně jako ti, co na pomoci druhých nejsou závislí... a jistě mnohem více.*

8) Celkový dojem

Pokyn: popište, prosíme, celkový dojem, jaký máte z těchto otázek a případně navrhněte, co by podle vás bylo vhodné k nim doplnit.

Citujeme ukázky, ve kterých je reflektována obecná otázka po smyslu:

Některé mě bavily, některé ne ... na ty, co mě bavily, jsem odpověděl, jak nejlépe jsem byl dnes večer schopen, ale kdoví, co bych řekl zítra.

Jsem asi příliš dlouho obklopen prostředím skutků pomoci, že jsem zákonitě z otázek po skutcích pomoci unaven.

Že se pokoušíte teoreticky uchopit a pojmenovat něco velmi neuchopitelného a křehkého, co se možná úplně přesně popsat ani nedá. Snad to je k něčemu dobré.

Intenzivně přemýšlím, co je meritem věci, co to má vše společné? Hledám jakýsi klíč, který by mi vysvětlil, jak myslí ten, kdo se ptá? Co tím sleduje a za jakým účelem? Otázky jsou vždy výpovědí o tom kdo se ptá.

Blbě se mi poznává, k čemu to celé může být dobré. Přesto mě to docela bavilo (i když to po sobě už asi radši nepřečtu).

Jsem hlavně rád, že jsem už na konci, nějak mne to vysílilo, ale bylo to zajímavé. Děkuji.

Zpracoval Podnos

ČÁST IV.

Sociální politika jako formalizovaná podoba postupů veřejné správy a skutek pomoci jako autentický projev aktuálně pocíťované odpovědnosti člověka

I. Úvod

Co je to sociální politika? Jedna ze základních otázek celkového „rámce“, ve kterém se v tomto projektu pohybujeme. Odpovědi na ni mohou být velmi různé a predisponují pak přístup k mnoha okolnostem týkajících se individuálního jednání (konkrétních skutků pomoci).

Individuálnímu jednání rozumíme buď jako věci zcela soukromé, týkající se osobních vztahů, nebo jde o přesah do „veřejnosti“, kdy je pro mne „druhý“ náhodným bližním, se kterým se setkávám. Necháme-li stranou skutky pomoci čistě osobního charakteru, je zřejmé, že se s aktivitami vůči druhým ve veřejném prostoru dostáváme do kontaktu a zpravidla i do překryvu s působením různých subjektů veřejné správy a jejich orgánů a subjektů, které v sociální oblasti cíleně působí.

Z tohoto důvodu je nutné si položit alespoň základní otázky týkající se sociální politiky obecně, aktuální sociální politiky u nás (v ČR), obecnými trendy a možnostmi, jak sociální politiku ovlivňovat. Přitom se budeme držet toho, že jde pro naši věc o téma sice významné, ale okrajové, zvýrazníme proto zejména ty prvky, které mají význam vzhledem k našemu tématu. Problematice „veřejného jednání“, hodnocení jeho prospěšnosti a jeho vztahu k veřejným politikám by pak měla být věnována jiná část programu Aktivity, samostatný projekt, který je ve stádiu příprav.

II. Co je veřejný prostor

1. Moderní stát

V odpovědi na tuto otázku se přidržíme historického výkladu interpretujícího vznik moderního státu v 18. století. Osvícenstvím

motivovaný postupně se centralizující stát přebíral od této doby postupně mnoho funkcí, které byly různě rozprostřeny v dosavadní stavovské společnosti, zároveň, stejně postupně, docházelo k občanské nivelizaci. Tyto procesy vrcholí po sto letech na konci 19. století všeobecným volebním právem. To, co v prostředí Francie okolo r. 1790 bylo výsledkem bouřlivého a krvavého sledu zvrátů, proběhlo obsahově podobně i ve střední Evropě, v tehdejší Rakousku za vlády Marie Terezie a zejména Josefa II. Symbol této společenské změny, instituce nazvaná „invalidovna“ vznikla v Paříži stejně jako v Praze. Stát si během tohoto procesu vytvořil – de facto mocensky uzurpoval – rozsáhlý vliv na život svých občanů, za to na sebe vzal odpovědnost za péči o ně. Do důsledku pak toto pojetí rozpracovalo Prusko, až k využití statistiky a základů toho, čemu dnes rozumíme jako sociálnímu pojištění: tento stav je po dvou staletích v Evropě už tak zažitý, že ho považujeme za samozřejmý. Zahrnuje systém důchodů, podpory v nemoci, péče o postižené atd.

2. Správa věcí veřejných

Osvícenský stát vycházel z předpokladů poznatelnosti světa a procesů, předpokládal tedy, že vládnutí je odbornou dovedností. Skutečnost ale ukázala, že v osvícenském modelu je nějaká „chyba“, protože se vedle sebe vyvíjely různé metody správy veřejných věcí, a navíc se ukázalo, že větší efektivitu dosahují ty, které vytvářejí dostatečný prostor pro aktivity lidí, tj. přebírají některé prvky ze starší, stavovské tradice, mimo jiné samosprávu atd. Po první vlně centralismu tak vznikl prostor pro to, aby se diskutovalo nad různými koncepty, jak formálně upravit některé oblasti společenského života, jakou roli zde má hrát stát, jaké nástroje používat atd. Centralizované státy řízené profesionály – státními úředníky se tedy postupně vrátily k větší plasticitě správy a s tím k hledání, tázání, k místním, aktuálním řešením: vznikly různé konkurenční „veřejné politiky“ – koncepty správy veřejných věcí.

3. Veřejné politiky

Ty jsou formovány na základě různých představ o prioritách života, o dopadech některých intervencí do veřejného prostoru a jejich

souvislostech atd. Později pak byly veřejné politiky zastřešeny politickými stranami, které z nich vytvářely svoje volební programy. Tak je tomu především s programy v sociální oblasti, které vždy byly a jsou voličsky zajímavými.

Je však hrubým omylem myslet si, že veřejné politiky jsou záležitostí politických stran: veřejné politiky vznikají z mnoha zdrojů – mezi nimiž jsou na prvním místě individuální aktivity a vědecké práce společenské teorie, ale mnohdy hraje roli nějaký nepředvídaný spouštěcí mechanismus apod. Politické strany jen reagují na potenciál, který si mapují, nebo se snaží realizovat nějakou ideologickou linii, která je činí „čitelnými“ pro voliče atd. Pro nás je důležité, že veřejná politika se může zrodit a zformovat na základě jednotlivých aktů, skutků pomoci, které jsou obecně vnímány jako adekvátní reakce na vzniklou skutečnost. Příkladem pro to může být vznik hospicového hnutí v ČR – které bylo zcela neplánované, jako cíl nebylo zahrnuto do volebního programu žádné z relevantních stran – a přesto se prosadilo a vznikla obecná veřejná politika, která chápe hospice jako standardní nástroj sociální politiky státu.

4. Odpovědnost a neformální aktivity ve veřejném prostoru

Neformální aktivity tedy mohou na jednu stranu vést až k tomu, že na ně „reaguje systém“, převezme jejich obsah a integruje je do toho, co zajišťuje veřejná správa, ne vždy je to však cílem a ne vždy by to bylo přínosem. Je proto třeba dbát na to, jak jsou neformální lidské aktivity vnímány a prezentovány: pokud se v politické diskusi setkáváme s názorem, že se občan o povahu politického prostoru zasazuje především prostřednictvím voleb – měli bychom zpozornět. Naše téma – skutek pomoci – nám ukazuje, že to základní, z čeho můžeme a v jistém smyslu musíme vycházet, je osobní odpovědnost za jednání – jak dlouhodobě, v promyšlených rozvrzích, tak autenticky, tedy tak, že svoje dlouhodobé koncepty bereme pouze orientačně, ale přijímáme svoji vystavenost aktuálnímu nároku, vyplývající z toho „co se děje“.

Kdokoli se snaží popřít tuto „podvojnost“ odpovědnosti člověka, ochuzuje sebe a druhé o něco podstatného, co k člověku patří. Zajisté je třeba „připravit dřevo a zásoby na zimu“, tedy jednat s ohledem na budoucnost tak, jako „dospělý Evropan“. Ale kdo redukuje celou

odpovědnost člověka na takovéto dlouhodobé koncepty, prokazuje velmi malé porozumění skutečné odpovědnosti a zpravidla tak prozrazuje závislost na nějaké ideologii, tedy na souboru tezí, které vyvyšuje nad druhé.

5. Shrnutí k veřejnému prostoru

Veřejný prostor je tedy velmi složitým průsečíkem, kde se prolínají různé zájmy a různé typy jednání, motivované dlouhodobými i aktuálními cíli – přičemž se předpokládá, že celek „diskuse“ o tom, co je správné a „co se má dělat“ a „jak co dělat“, směřuje k tomu, abychom spolu mohli žít, aby se nehromadily skryté animozity, nedorozumění atd. V tomto smyslu vzrůstá význam veřejného prostoru jako prostoru vzájemné kultivace. Čím méně je stát autoritářský, tím více narůstá význam veřejného prostoru, nejen proto, že je nabídnut, ale proto, že bez procesů, které se v něm odehrávají, by došlo k nepředvídatelným katarzím. O tom svědčí pokusy zavést systém současných demokracií v prostředích, která takový veřejný prostor založený na aktivitách a individuální odpovědnosti neumějí vytvořit. Samotné demokratické instituce pak jsou jen karikaturami toho, čím mohou být v západní Evropě, Americe a těch zemích, které dokázaly převzít jejich tradice. V této tradici se konkrétní aktuální skutky, jako jsou například skutky motivované tím, že nám druhý (byť „cizí“) není lhostejný, se významně podílejí na tvorbě veřejného prostoru.

III. Konkurenční interpretační rámce

1. Samozřejmost státu, vláda profesionálů

Často se setkáváme s tvrzením, že neziskové organizace a jednotlivci v sociální oblasti doplňují to, co nedělá stát nebo co by mohl dělat jen neefektivně a špatně. Podkladem pro takovou argumentaci je přesvědčení, že „stát se má starat“ a my mu „jen“ pomáháme. Z předchozího krátkého náčrtu ale plyne, že formace státu jako politického hegemonu je věcí relativně nedávné tradice a je vázána na jeden způsob myšlení, který bohužel v současné době znovu nabývá na významu

ve formě novoosvícenství. To předpokládá, že o podobě reálných mocenských nástrojů a jejich použití (tedy toho, co by se podle nás mělo formovat na základě veřejných politik) by měli rozhodovat „odborníci“. V tomto smyslu pak je korektní manipulovat s veřejným míněním tak, aby „prošlo“ to, co je předem určeno jako „správná“ volba, často jsme toho svědky. Společenské vědy pak umí zastřešit téměř cokoli a také v přírodních vědách jde zejména o zaměření výzkumu, vědci, usilující o podstatné prostředky financování z veřejných zdrojů, pak jsou ochotni připravit téměř jakékoli výsledky. Kdokoli relativně starší si pamatuje na nečekané kotrmelce a zvraty – to, co bylo v jednu dobu vědecké, je o pár let později překonáno a zcela opuštěno a vše se řídí nějakou novou, pokrokovější pravdou. Věda přináší výsledky, o nichž tvrdí, že „platí“, ale nemá žádnou odpovědnost.

2. Primát politiky

Zcela jinak argumentují ti, kdo se snaží veřejný prostor „vyprázdnit“, snaží se nahradit ho „delegací“ vykonávanou prostřednictvím politických stran a voleb. Podle tohoto názoru kdokoli, kdo ve veřejném prostoru jedná „za sebe“, by si měl uvědomit, že vstupuje někam, kam nepatří, a měl by za to být oprávněně ostrakizován. Svůj zájem o veřejné dění přeci může naplňovat buď v rámci politických stran usilováním o politický mandát, nebo podporou politického mandátu někoho druhého – a nebo pak jako volič ve volbách. Do důsledku se tak dotahuje teze, že všechna moc má pocházet „z lidu“, a to přehlednými formami (delegací). Reálně ale musíme vidět, že nám tu nejde o moc, protože ta je potřeba jen k tomu, aby bylo možné určit, kdo má rozhodovat o tom, jaké použijeme formální nástroje veřejné správy. Pro běžný život není žádné „moci veřejné správy“ potřeba, platí tu zákon dostatečného důvodu – proč by se měl stát motat do věcí, které mu nepřísluší? Důvod pro tento tlak je nasnadě: především tu jde o to, aby reálné politické praxi nebylo nastavováno „zrcadlo“, aby se realita jednání institucí nemusela poměřovat s jednáním autentickým, osobním, vycházejícím ze skutečné odpovědnosti a ne jen z mocenských vazeb. Primát politiky stejně jako ideologie novoosvícenství vede k tomu, aby stát „zbytnoval“ a zasahoval až na samu hranici soukromí lidí a do jejich vzájemného jednání. Zpravidla se politické síly prezentující tento názor distancují od státu a hlásají jeho zeštíhlování.

3. Postmoderní ideologie

Často se však setkáváme s ještě nebezpečnějšími postupy, které vedou k destrukci veřejného prostoru, s manipulativními ideologiemi, které v zásadě opouštějí samy předpoklady veřejného života, jak o něm uvažujeme. Vychází se přitom z přesvědčení, že „svět chce být klamán“, podstatné jsou pouze zájmy elit, ty však nemá smysl formulovat veřejně. Veřejný diskurs je vždy jen věcí náhody a nálad, proto je výhodnější nahradit ho předvidatelnými, manipulací dosažitelnými „prefabrikáty“ předstírajícími smysl, zaplňujícími veřejný prostor, zejména mediální svět. Politické události a postoje pak hrají jen zástupnou roli, vše podstatné je věcí obecného souběhu zájmů těch, kdo takovouto ideologii vyznávají. Všichni, kdo jsou schopni veřejné dění dostatečně analyzovat, se mohou na této hře začít podílet – a je to skutečná hra, protože slova používaná pro označování reálií, které spoluutvářejí veřejný prostor, jsou používána jen pozičně. Identifikovat takový přístup je obtížné, jde to pouze „po ovoci“. Příznačným projevem takového postupu může být, ale nemusí, nedůvěra ve veřejný prostor, spojená s pohrdání těmi, kdo se „o něco snaží“, i to však lze skrývat a maskovat. Ti, kdo se snaží tuto věc pojmenovat, se ocitají v těžko komunikativní poloze a snadno sklouzávají k paranoidním představám o „organizovaném světovém spiknutí“. Přitom jde o něco jiného: představa o vládnutí, založená při zrodu moderního státu, se vyčerpala, ti, kdo se formálně mají cítit jako „lid, tedy „zdroj moci“, jak je to prezentováno v ústavách, se naopak cítí podvedeni a v jistém smyslu podváděni jsou. Tento myšlenkový model je výsledkem krize moderního státu, ta však nijak přímo nesouvisí s naším tématem. Souvisí však svými důsledky: jsme svědky toho, že veškeré tradiční instituce ztrácejí svůj smysl, vyprazdňují se, v tomto ohledu je kauza plzeňské právnické fakulty jen ilustrativní anekdotou.

4. Závěr ke konkurenčním myšlenkovým rámcům - význam formativního jednání

Výše zmíněné tři konkurenční modely myšlení jsou zde samozřejmě načrtnuté jen zkratkovitě a s velkým zjednodušením. Máme-li uvažovat o tom, co znamená reálné aktuální jednání vedené odpovědností

vzhledem k veřejnému prostoru, pak musíme rozumět tomu, proč a jak je interpretováno těmi, kdo myslí jinak, kdo mají jiné cíle, staví na jiném přesvědčení. Domnívám se, že v zájmu o skutek pomoci jsme, alespoň v převážné části, motivováni především tím, že takové jednání je samo o sobě přínosné, a v sociálním smyslu pak formativní – je vzorem, je příkladem toho, že „to jde“. Někdy až po letech, někdy nevysledovatelně, ale příklad skutků pomoci působí. Již tím, že ukazujeme na význam jednání a že cenné je zjevně jednání formativní, argumentujeme proti těm, kdo se snaží prostor pro svobodné jednání, veřejný prostor, ovládnout, omezit nebo vyprázdnit. Skutky pomoci tak často vykonáváme navzdory – přes to, že to v „očích světa“ není rozumné, že to nepřinese žádný pozitivní efekt, že budeme vnímáni jako „užiteční hlupáci“ atd.

IV. Aktuální sociální politika u nás

1. Moderní historie

Po r. 1990 jsme převzali sociální systém zformovaný v šedesátých letech, s několika drobnějšími úpravami, tedy poplatný centralizovanému státu: vznik obcí a posléze krajů však způsobil, že do tohoto systému se „prolomil“ zcela nečekaný prvek – navíc byl celý systém pod tlakem zvětšku, vznikla řada poskytovatelů péče a subjektů, které si samy formulovaly svoji misi – chtěly různými způsoby pomáhat druhým. V jistém smyslu to byla velmi bohatá doba, nabízející nepřeberné možnosti komukoli aktivnímu. Velmi brzy se však vyčerpala a narazila na svoje limity: ty byly především finanční. Jednak je způsobovala existence příspěvkových organizací, které byly financovány z veřejné správy, která je zřizovala, a které byly oproti spontánně zvyklým a nebo jen „jiným“ subjektům v nesrovnatelném postavení. Podstatným motivem pro volání po zásadní novelizaci podmínek pro poskytování sociální pomoci tedy byla představa o tom, že jakýkoli jiný systém musí být spravedlivější co se týče distribuce zdrojů.

Druhým podstatným motivem, který však nebyl s tím prvním zcela kompatibilní, byla snaha „změnit systém“ – tj. odstranit jeho formy a nastavení vycházející z minulosti, rozpustit ústavy, převést péči na lepší úroveň. Volání po „novém systému“ nakonec vedlo k přijetí

zákona o sociálních službách, před kterým někteří dlouho varovali. Ti, kdo ho tvořili, ale měli své vlastní cíle, byli vedeni ještě jiným motívem, zjednodušeně řečeno snahou standardizovat a jednotně interpretovat všechny činnosti v sociální oblasti.

2. Zákon o sociálních službách – realita

Přesto, že někteří upozorňovali předem na nekonzistenci očekávání různých skupin, byl nakonec zákon přijat s velkou podporou a úlevou. Brzy se ale ukázalo, že pro formulaci zákona nikdo nevyhodnotil, jak se podařilo třetí výše jmenované skupině „ovládnout pole“. Ti, kterým šlo o to, aby stát vytvořil spravedlivý systém rozdělování veřejných prostředků, nedocenili, že podali prst a zcela se vydali v moc těm, kdo budou rozhodovat o tom, co je spravedlivé a správné. Zákon totiž především zavedl v podstatě ideologický model, který pojem péče odsunuje stranou jako nekorektní a v souladu s vyhraněným pojetím člověka a státu omezuje jakýkoli vzájemný kontakt mezi jednotlivými subjekty a redukuje ho na kontrakty. Tak se napříště již nejedná o pomoc, ale o poskytnutí služby, čímž je míněn kontraktový vztah, kdy na jedné straně je poptávka, na druhé straně nabídka. Nabídka pak musí být nediskriminační, otevřená pro každého za stejných podmínek atd. Celý sociální systém tak dostal kvaziobchodní podobu a zcela formalizovaný obsah, a dokonce se stal povinný – žádná právnická osoba nesmí vyvíjet žádnou sociální činnost mimo rámec tohoto zákona. Navíc se zákon zaměřuje především na ty, kdo sami a nebo prostřednictvím svých právních zástupců umí využít takto nastavený systém služeb. Tj. je výhodný jen pro některé cílové skupiny, podivuhodnou shodou okolností ty, které dokázaly vytvořit silné lobby v parlamentu. Pro skutečně slabé a pro ty, kteří jsou v aktuální nouzi, se ukazuje kontraktový model jako zcela nevhodný.

3. Dopady zákona o sociálních službách

Zákon především způsobil obrovský nárůst výdajů státu, což by nás v tomto smyslu nemuselo zajímat, pokud by se to nějak pozitivně projevilo. Zároveň ale zcela zklamal očekávání těch, kdo podporovali jeho vznik s představou, že se snáze dostanou k prostředkům od státu,

dvojí finanční toky pro příspěvkové organizace zůstaly zachovány atd. Zákon nepřivodil v dostatečné míře ani očekávané změny v praxi velkých sociálních ústavů, které si jen musí dávat pozor, aby formálně naplnily složité, ale v podstatě byrokraticky zvládnutelné podmínky. Zato doprovodných negativních jevů je mnoho. Mezi jiným se tak škrtem pera zcela marginalizovaly zřizovací listiny nově vzniklých subjektů, které měly formativní význam, obsahovaly vymezení cílů a způsobů jejich dosahování – dnes je to možné pouze tak, že se zde vyjmenuje některá ze státem registrovaných sociálních služeb. Zákon také způsobil v podstatě trvalou petrifikace existujícího stavu, nepředpokládá žádnou dynamiku, žádný pohyb, změnu. Tím, že jde o uzavřený systém, nemá taky žádný další subjekt jakoukoli motivaci podílet se na jeho financování a rozvíjení, existující procesy probíhajících pozitivních změn se vlivem zákona fakticky téměř zastavily. Např. všichni klienti mají formálně sestavené „individuální plány“, realita je však výsměchem této myšlenky, navíc se vůbec neřeší obecnější problém, totiž zda je vůbec smysluplné v některých případech s daným klientem formálně plánovat, snížila se prostupnost různých sociálních služeb atd.

4. Co to znamená pro sociální politiku z hlediska tvorby veřejných politik

Reálná sociální politika státu tak byla vyjádřena zákonem (a souvisejícími prováděcími vyhláškami), zasahujícím až do každého detailu činnosti, zcela vytrhávající sociální sféru z oblasti veřejného prostoru. Veřejný prostor tak je nadále ochuzen o všechny formativní prvky, které by mohly plynout z aktivit nezávislých na státu. O to větší důraz je pak na jediném, co takto nastavený a kontrolovaný systém nezasahuje – na individuální jednání. Kromě toho vyžadovaná „korektnost“ způsobuje, že se řada činností tradičně sociálních ocitá zcela mimo sociální oblast, aby se tak špatný zákon „obešel“, zejména jsou prezentovány jako činnost zdravotnická nebo čistě podnikatelská. Například v rozporu se zákonem je zřídit domov pro přestárlé kněze a nebo podobný domov pro příslušníky židovského národa atd. Odporuje to axiomu otevřenosti každé služby všem žadatelům bez možnosti preference či výběru klientů. To není zanedbatelný „okrajový“ problém, to je zásadní právě v tom, jak se vynucovaná sociální korektnost v posledku zvrací

ve svůj protiklad. Sociální politika, která nevyvrůstá z podhoubí života a diskusí ve veřejném prostoru, může být zajišťována a garantována jen mocensky – nikdo pak nemá zájem se na ní podílet. A stále se pak zvyšuje napětí, které by jinak v rámci veřejného prostoru postupně nalézalo cesty k řešení.

V. Význam skutku pomoci

S ohledem na všechny zmíněné souvislosti je možné pohlédnout na autentické jednání vedené odpovědností za druhého ještě z jiného pohledu, než jaký jsme měli doposud: jde o jednu z mála možností, která ještě zůstává otevřená, jinak v mnohém žijeme pod tlakem, který významně deformuje to, co by se jinak v rámci sociální pomoci dělo, mohlo dít. Mnohotvárná podoba pomáhání jedněch druhým byla nahrazena standardizovaným mocenským nástrojem, vynucujícím homogenitu, která se přičí životu i zdravému rozumu. Ze systému jsou vytlačeni všichni ti, kdo jsou kreativní, přinášejí podněty, v tomto kontextu ve velké většině nevídané.

Aktuální skutky pomoci, jednání vedené bez ohledu na reálné postoje státu, je tak v každém případě též nutno chápat i symbolicky, jako projev přirozené snahy nenechat se vtáhnout do nepřirozeného systému, projevem nesouhlasu s tímto systémem. Platná veřejná politika u nás vychází z předpokladu, že pomáhat je nekorektní, protože se pomáhající již vždy dopouští ponižování druhého. Z jaké představy o člověku se to může odvíjet? Kdokoli znalý evropské tradice, a to jak v kořeni křesťanském, tak v kořeni řeckém, musí zakroutit hlavou a podivit se nad nesmyslností, až zvráceností takové představy o člověku. Je třeba říci NE. Pomáhat se má a stát by tomu neměl bránit!

V tomto příspěvku jsem se nesnažil udělat z prostého skutku pomoci něco, čím není. Jen mi šlo o to ukázat, že právě takovýto jednoduchý a z hlediska člověka základní akt může být tím nejlepším, čím se bráníme manipulacím a tlaku soudobých ideologií.

ČÁST V.

Rozhovory

POMŮC, CHCI VYSTOUPIT

Tento materiál vznikl na základě 11 převážně strukturovaných rozhovorů s řediteli nebo s vedoucími sociálních služeb neziskových organizací poskytujících sociální služby. Vzorek respondentů byl doplněn inspektorem standardů kvality sociálních služeb, supervizorem a nezávislou konzultantkou působící v sociální oblasti. Respondenti nebyli vybíráni jako reprezentativní vzorek, na to je dotčená problematika příliš široká a projekt Skutek pomoci příliš stíhlý. Taky nám nešlo o to zjistit, že tolik a tolik procent takových a takových poskytovatelů sociálních služeb si o tom a tom tématu myslí to a to, kdežto jiné procento poskytovatelů si o něm myslí něco úplně jiného. Smyslem tohoto materiálu je zachytit a zprostředkovat zajímavé postřehy a vhledy jednotlivých respondentů, a tím vytvořit škálu podnětů pro další přemýšlení o pomoci druhému, o skutcích pomoci a jejich vazbě na stávající podobu systému sociálních služeb v České republice. Aby byla škála co nejpestřejší, vybírali jsme respondenty především podle toho, že se dlouhodobě profilují v některé z mnoha tematických oblastí: závislost na drogách nebo alkoholu, bezdomovectví, azylové bydlení a řešení krizových životních situací, obchodované a vykořisťované osoby, cizinci a azylanti, práva menšin, senioři, terénní asistenční služby, mladí delikventi, lidé s postižením, lidé se zkušeností duševní nemoci. Lidé, kteří odpověděli na náš dotazník, se rozhovorů nezúčastnili.

Rozhovor obsahoval osmnáct otázek uspořádaných do čtyř tematických okruhů. Vzhledem k omezenému počtu respondentů, kteří jsou všichni jinak tematicky zaměřeni, by při uvedení seznamu respondentů bylo příliš evidentní, kdo právě odpovídá. Proto seznam respondentů neuvádíme. Citace jsou v textu vyznačené kurzívou a jsou po přepisu rozhovorů téměř bez redakce, aby byla zachována dikce a atmosféra hovoru.

Vyhodnocení rozhovorů

V úvodních dotazech, jak respondenti rozumějí skutku pomoci, co to vlastně je a podle čeho se to pozná, se objevuje celá řada zajímavých akcentů. Značná část respondentů sama tento pojem vymezuje vůči systému, byť otázky po systému sociálních služeb a po zákonu o sociálních službách přijdou až ve druhém sledu a budou vyhodnoceny zvlášť. Nejsilněji ve výpovědích zaznívá motiv **svobodné volby** a autentického jednání jednotlivce:

Projev svobodné vůle. Může ho dát kdokoliv i mimo systém. A dávám ho ze sebe, jako ze svého, se svojí odpovědností. A nedělám ho pro svůj prospěch.

Dělám to a je v tom obsažená volba; nezištná pomoc bližnímu; nejsme ve fabrice, ale je to služba; čin s trochou srdce.

Jseš unavenej, nechce se ti a uděláš to a zároveň to tomu člověku, pro kterého to dělám, tak mu to nemám za zlý. Nedávám to z přebytku, nejsou to dvacátý nenošený kalhoty, který dávám do charity.

Podobně silný je motiv **odhodlání** a rozhodnutí toho, kdo koná:

Jo, je to ta ochota udělat něco pro druhého.

...pomoc nemusí být skutkem – pomoc může přijít „nečekaně a sama“, ale jinak je to to, co někomu nebo něčemu prospěje, nebo co je činěno s úmyslem prospět; zajímavý přitom není jen skutek pomoci, ale též úmysl. ... (jiný respondent) Skutek je událost, kterou někdo udělá... je tu vědomí hybatele. Skutek musí být skutkem někoho, nemůže se udát jen tak.

Přemějšlej o světě, o kontextu toho, co děláš, pak tam může být pochopení skutku pomoci. Ten, kdo má uvědomění o tom, co dělá, dává skutky pomoci.

Dalším nosným tématem je téma **individuální** povahy skutku. Zde je velmi zajímavé sledovat popisovaný vztah vůči systému sociálních služeb a péče. Zde je pomoc druhému jednoznačně vnímaná jako širší pojem, který v sobě někdy může zahrnovat i součásti sociálního systému:

Skutek pomoci je individuální akt. Sociální systém je jako autoopravna, kam si přijedeš opravit porouchanou káru. Jedno je zaměstnání a druhý je volba.

Skutek pomoci je ale daleko volnější, individuálnější. To, že pomáhám, si občas ani neuvědomuju a leckdy to může být účinnější než celá organizovaná služba.

Téma individuální povahy skutku vystupuje ještě zřetelněji – ale zdaleka ne tak jednoznačně – v dalším zorném úhlu, ve kterém respondenti odlišují téma pomoci podle míry **profesionality**, se kterou je ve věci konáno:

Já rozlišuju skutek pomoci – ten může dát laik, a pak jsme my s profesionálním přístupem k pomoci. Může to být i tak, že v dobré vůli neuděláte dobrý skutek. Nemusí to tomu člověku zrovna posloužit. V sociální oblasti i v zdravotnictví je spousta nadšenců, ale nemusí sloužit druhému k dobrému.

V sociálních službách musej pracovat profici. Nejlepší terapeut je ten, co to všechno ví, zná teoreticky všechna východiska, a pak se praští do hlavy a dělá tu práci spontánně.

Dobrý skutek = dobrý čin – se skutky začali křesťani, né? Kdo chce dělat dobré skutky, měl by pro to být vybavený: měl by mít ukotvený/usazený hodnotový systém, charakter, zvědavost, zájem, schopnost se napojit a optimismus.

Akce, akce, akce - nemusí být vždycky standardní, může být naprosto spontánní – ten může často udělat víc než standardizovaná činnost. Musí tam být lidská vazba.

Ten, kdo chce pomáhat, se musí taky přizpůsobit – to ovšem neznamená, že „profesionalismus“ v pojetí tohoto zákona všechno spasí, protože staví na tom, že profi = s odstupem, nezaujatě – jenže tak služba poskytovat nejde.

Odvracenou stranou profesionality se zdá být **odosobnění**, odcizení – nebo spíše obava z něj:

Řada lidí, například překvapilo mě to u seniorů, to prostě nevnímá jako skutek pomoci: prostě si to zaplatili a chtějí to mít tu službu v nějaký kvalitě; Je to prostě tak, že nerozlišují, co je skutek pomoci, spíš čím dál tím víc tam vnímám, že to maj postavený tak, že když si tu službu zaplatili, tak jí dostávají.

Když si někdo zaplatí úklid nákup a oběd, tak je to placená a profesionální služba. Je v tom pomoc, ale není to skutek pomoci.

V návaznosti na výše uvedené velmi silně a hned v několika polohách rezonuje téma **vztahu** mezi klientem a tím, kdo pomáhá nebo poskytuje službu – nebo oboje najednou:

Dělali jsme průzkum mezi klienty a zajímavé je, že první z deseti věcí jako je vzdělání, profesionalita atd. si za nejdůležitější vybrali vztah ke klientovi.

Jediné, co pomáhá, je vztah – osobní vazba, kterou si vytvoří pomáhající a klient. To ale pro poskytovatele není ani korektní říkat. Poskytovatel sociálních služeb podle zákona je neosobní, není to jeho věc, je to formální nabídka organizace nebo státu – což je blbost, protože člověk vždycky pomáhá sám za sebe, jinak to nejde.

Určitě jde o navázání důvěry ke konkrétnímu člověku, ne k systému. To je naplnění smyslu pomoci a třeba i tý sociální služby.

A jak se tedy podle respondentů k sobě má **pomoc** druhému nebo skutek pomoci **a sociální systém**?

Některé skutky pomoci reagují na sociální systém, na jeho nedostatky, doplňují ho. Některé skutky pomoci jdou zcela mimo sociální systém a některé skutky pomoci se mohou vyskytnout i v rámci sociálního systému.

Sociální systém vytváří strukturu nároků pro ty, kdo jsou nějak definováni, popsáni. Na skutek pomoci ale není nárok. Z toho plyne, že sociální systém nemá vytvářet prostor pro skutek pomoci. Naopak, skutek pomoci by měl mít vliv na formování sociálního systému. Opakovaná podoba skutku pomoci indikuje společenskou potřebu systémového řešení.

Sociální systém nastavuje nástroje, vyrovnává handicapity atd. Když potřebuje člověk pomoc, je to věc morálky, vztahů.

Systém je limitovaněj hranicemi – ti, co si neumějí říct nebo se neumějí přizpůsobit pravidlům nebo nechtějí mít se státem nic společného, se ocitají úplně mimo systém pomoci.

Skutek pomoci se tam vyskytuje. Proti dřívějšíku je však pro něj stále méně prostoru.

Jinak ho vnímá sám klient ve vlastní sociální službě a jinak rodina nepřímou.

Mám za to, že velkým důrazem na sociální služby bude ubývat skutků pomoci. Zároveň jenom skutek pomoci bez sociálních služeb by byl taky průser.

Sociální systém umožňuje poskytování sociální služby, kdyby služba poskytnuta nebyla, daný člověk by se ocitl v subjektivně vnímané nouzi. Skutek pomoci je akt, kterým pomáhající reaguje na pocíťovanou nouzi.

Když poskytuji sociální služby, měl bych někdy i pomoci – pomoc ale není u sociální služby vždycky to hlavní, může to být i dohled, prevence atd.

Pomoc je potřeba, když jsem v situaci, kterou sám nezvládnou a v něčem mi to vadí/překáží.

O pomoc si člověk nemusí říct, ale musí být nějaký zřejmý indicie. Ten, kdo pomoc poskytuje, usoudí, že má co nabídnout a že druhý pomoc přijme.

Zákon vytváří dojem, že se všichni mají spoléhat na systém a to ohrožuje pomoc druhému tím, že se v myšlení lidí přeznačkovává pomoc v nárok. To umožňuje, že se nestaráme o bližní. Kdo je postižený (čímkoli), o toho se stará systém. Tedy já se druhými nemusím zabývat. Zákon vytváří dojem komplexnosti, je složitý, nepřehledný, vytváří dojem, že řeší vše a není to vůbec pravda.

Zákon a systém

Omezení, která systém nastavuje, jsou popsána ještě ve smyslu **překračování hranic** nebo konfliktu mezi osobními hodnotami a obecnými, závaznými pravidly. V tomto ohledu respondenti z valné části výslovně odkazují na nový zákon o sociálních službách. Tím se posuneme k druhému tematickému okruhu, kterým se rozhovor intenzívně zabýval.

Zákon nám říká, že už nemáme tolerovat to nerespektování pravidel, ale jak třeba naložit s někým, kdo nemá kam jít, ale když ho odmítnem... neměl by to být náš problém, ale my víme, že když ho vystrčíme, tak ho ráno najdem za dveřmi zmrzlého.

Nechali jsme ho tam, i když to byl vlastně správný delikt a mohli jsme dostat pokutu.

Systém často vytváří konflikt mezi pravidly (zákon) a hodnotami. No, trestně jsem samozřejmě odpovědná zákonu, ale hodnotově sobě... to si každý řeší sám a doufám, že většina lidí jde za vlastními hodnotami. Asi by bylo dobré o tom mluvit taky s klienty.

Zákon nedokáže postihnout všechny případy – teď jsme ale krytý: „tohle není v zákoně, neposkytujeme, sorry, nashle.“ Do té doby jsme se snažili každý jednotlivý případ nějak vyřešit. Zákon nám umožňuje odmítnout, poslat klienta do háje.

Když nechceš být osobní, tak se za něj perfektně schováš.

Zákon klade důraz na technicko-provozní věci, což může i odrazovat klienty (což by nakonec mohl být i pozitivní dopad).

Když přijde někdo, kdo má problém, nemůžu mu začít vykládat o zákonu, musím mu ukázat zájem.

Uvedu příklad: Při sestavování individuálních plánů říkají senioři, že je nechťejí, že jediný co potřebují je, aby je někdo na sklonku života vzal za ruku, místo toho, aby s nima plánoval buhvíjakou budoucnost. To říkám jenom proto, abych ukázal, kde se může ten prostor pro skutek pomoci omezovat. Litera zákona omezuje leckdy možnost bezprostředně pomoci.

V reakcích na přímý dotaz po zákonu o sociálních službách, původních očekáváních od něj a vnímaných dopadech zavedené normy do praxe po dvou letech platnosti převládá skepse. Pokud pomineme obecnou skepsi typu: *Zákon je nesmyslný v prostoru, kterej je zkorumpovanej a ničemnej - tam žádný zákon nemá smysl, a celkem očekávané stížnosti na nárůst administrativní zátěže: Typický sociální pracovník sedí po odsloužení u počítače a zapisuje, co celý den dělal a je otázka, kde je potom prostor pro skutek pomoci; MPSV mě nutí zpracovávat úchylně tři manuály na jednu službu; Já se jako manažer k tý vlastní sociální službě díky zákonu už vůbec nedostanu ... je to bič, dostaneme se k závažným výpovědím*

směřovaným na souvislosti mezi zákonem a systémem **financování**. V tomto ohledu zákon evidentně ani zdaleka nenaplnil původní očekávání a naděje většiny respondentů. Respondenti, kteří přímo v praxi poskytují sociální služby, jsou v tomto ohledu zcela jednotní:

Očekával jsem možnost dlouhodobého přežití nejen z roku na rok.

Chybí jednoznačně nějaká záruka dlouhodobýho financování. Pořád nikdo nedokáže říct, jaký služby jsou potřebný a jaký nejsou.

Ať nám na to daj taky peníze. Ať nám daj přiměřený peníze na manažery, na metodika. Jinými slovy, když si někdo něco objedná, tak by to měl taky zaplatit.

Chtěli jsme rovnost poskytovatelů, protože jsme se necítili rovní vůči příspěvkovkám krajů, měst a tak. Zákon to sice říká mezi prvními větami, ale není tomu tak. Rovnost podmínek není už třeba jenom ve financování – dneska už dostáváme dokonce jen zbytek toho, co nedostanou příspěvkovky.

Co jsem očekával, je jednodušší přístup k penězům: mám akreditaci, tak dostanu peníze. Nejde o to, jestli dost peněz. Ale peníze. Prostě se znovu nebudeme bavit, jestli jo nebo ne. Vůbec se to nepovedlo, je to ještě větší opruz.

Výsledek zákona je, že i když jsme úplně svěbytná organizace, která chce dobře dělat svou práci, připadám si občas jako prodloužená ruka státu.

Za vážný nedostatek respondenti považují také **nedostatek flexibility**, který vyplývá z přílišného sešněrování celého prostoru přesnými popisy a taxativními výčty.

Ten zákon (o sociálních službách) a s ním spojený dotace svazuje flexibilitu a kreativitu a váže se příliš na dotační systém a na peníze obecně.

Očekával jsem, že to bude nástroj řízení kvality – to jsou ty inspekce, jasný rozdělení, jaký jsou typy služeb, ale že vznikne i prostor pro anomálie, jako že bude ten zákon vytvářet prostor i pro další věci, který se do toho ale bohužel nevejdou.

Systém nastavil hranice: vždycky se ale dá najít cesta, jak jít dál a jde jen o to, jestli jí někdo hledá. Dneska nemusí a vlastně by neměl.

Celkový obraz systému, který z výpovědí vzniká, je značně statický a plný skepse. Výpovědi, které by dávaly alespoň nějakou naději na to, že může dojít k podstatnější změně k lepšímu, se nevyskytují, ani se nezdá, že by někdo měl představu o tom, kde by mohla vzniknout dynamika, která by takovou změnu způsobila:

Sociální systém by měl být lidsky přístupný, menší byrokracie, dostupnost v nouzových situacích, nikoli jako teď, kdy je vázán na dlouhodobé stavy.

Kdyby sociální systém nebyl tak statický, nebyl by tak ohrožen z hlediska zneužívání. Podmínkou k tomu je vrácení témat jako morálka a soucit do obecného diskursu.

Zákon je moc obecný a moc zaměřený na péči (prevence nula).

Standardy - měly je napsat organizace, které pracují s klienty, měly se formovat odspodu. Ale psalo je MPSV a jsou příliš obecné. Za 10 let budou standardy úplně jiné, protože si nakonec každá organizace vytvoří vlastní.

Jak bylo uvedeno, **pozitivní** výpovědi jsou spíše výjimečné a objevují se výhradně u lidí, kteří nezastupují akreditované poskytovatele, ale jsou najímáni zvenčí jako kontraktovaní experti. Nelze ovšem říci, že by názor této skupiny respondentů byl jakkoliv homogenní. Abychom nebyly škarohlídi, uvádíme všechny:

Já myslím, že nověj zákon přinesl novou filosofii do sociálních služeb a taky flexibilitu. Je třeba dál vzdělávat a dělat větší osvětu nejenom mezi profesionálama, ale taky ve veřejnosti.

Jak se setkávám s lidma v rámci supervizí a vzdělávání, tak se stalo strašně moc. Donutilo to lidi, co v sociálních službách pracujou, aby o svý práci přemýšleli. Přes problémy je to pozitivní.

Zákon vnesl systém do služeb, starej zákon byl z roku 88 a ne-reflekoval nový služby.

Na začátku bylo relativně dobře nakročeno: kvalita – hodnocení – podpora; ale není z toho nic a kvalita s podporou vůbec nesouvisí; podpora je plošná a za kvalitu se neplatí – být v tomhle systému dobrý nepřináší žádné výhody, nevytváří to žádnou dynamiku, žádný tlak.

A nenašla by se na zákonu o sociálních službách přeci jen nějaká **dílčí pozitiva**? Nepřinesl v konkrétních věcech přece nějaká zlepšení, něco dobrého, co by stálo za řeč?

Individualizaci péče, i když je ten proces dnes poměrně masivně kritizován.

Daná pravidla a standardizace služeb je jednoznačnou výhodou. Spousta lidí začalo o své práci přemýšlet.

Máme nějaké zrcadlo – máme zpětnou vazbu a víme, že neděláme něco úplně jiného, než jsme před pár lety řekli, což se dřív mohlo klidně stát a stávalo.

Požadované vzdělání je fajn.

Mělo ten vliv, že jsme začali sepisovat, co bylo do té doby nepsané.

Je méně prostoru pro manipulaci.

Objevuje se také naděje, že by nový zákon a systém mohly výhledově přinést kýžené **institucionální změny**. Pochopitelně se nabízí otázka, do jaké míry jsou takové naděje reálné. Odpovědi v další části jsou v tomto ohledu podstatně skeptické a popisují spíše opačný trend rostoucího vlivu krajů a potažmo kraji zřizovaných velkých pobytových zařízení:

Je naděje, že ty velké instituce umřou a nové instituce se nebudou budovat. A to je dlouhodobě optimistická perspektiva. A z těch stávajících institucí mohou vzniknout třeba agentury ambulantních a terénních služeb, protože mají potenciál vzdělanejších lidí v sociálních službách.

Finance tečou přímo k rodičům, kteří můžou rozhodnout o tom, co jejich děti potřebují – je to výhoda a můžou se zrušit zařízení, o který není zájem.

A jaké jsou podle respondentů další konkrétní **nevýhody** zákona, které se již nyní promítají do praxe?

Nejde stále rozlišit, kdo pomoc skutečně potřebuje a kdo si může víceméně pomoci sám.

Mnoho dobřejších služeb se octlo v potížích a nemají prachy, protože se do zákona nedostaly.

Systém zůstává jenom u plnění formálních požadavků a tím se vyprazdňuje.

Tento SS nemá schopnost řešit pestrost života.

Za velmi významné a značně nezdařilé respondenti považují taxativní **vymezení jednotlivých služeb** v zákoně:

Jsou v něm strašně špatně nastavené jednotlivé služby a konkrétní činnosti (třeba pečovatelská služba=osobní asistence, když v praxi je to něco úplně jiného – v zásadě úklidová firma).

Velké problémy jsou s kombinovanými službami (zdravotně sociálními nebo věkové skupiny) a s komplexními programy (kombinují podle zákona typově různé služby) – to není účelné.

Ne každý nachází služby, které potřebuje – často nemáme kam klienty poslat; tak se stává, že nejkomplicovanější případy v rámci systému nemají řešení a klient je nucen hledat ve vlastních zdrojích.

Samostatně se objevuje téma **měřitelnosti** v hodnocení služby:

Poslední roky je snaha všechno změřit. Se stopkama vám někdo za zády měří, jak dlouho trvá kterej úkon. Dvakrát najíst, třikrát oblíct atd.

Čím dát tím víc se směřuje k tomu zdravotnickýmu tázání se na počet kusů.

Hodnocení kvality dává jakous takous zpětnou vazbu, ale ne jednotnou a tedy nesouměřitelnou; navíc je hodnocení příliš široké – hodnotí se služba, organizace, zaměstnanci...

Konkrétních návrhů na změny systému ve střednědobém horizontu se příliš neobjevuje, často jsou kombinované s dalšími stížnostmi na celek nebo podstatnou část celku. Není to překvapivé. Respondenti totiž podle všeho nemají dojem, že by dílčí změny mohly zákon a systém nějak zásadně zlepšit. Přesto je řada poznámek a námětů bezesporu inspirativních:

Zákon je postavený na typickém klientovi, který je inteligentní a sebevědomý – ten ze systému dostane maximum. Zlepšuje tedy podmínky těm, kdo to příliš nepotřebují. Ti, kdo jsou opakem – ti se v rámci sociálních služeb často zlepšení podmínek nedoberou.

Jde o jiné nastavení systému – závislé na situacích, nikoli na standardizovaných stavech.

Je potřeba zvážit a zapracovat nekvalifikovanou pomoc. Nakolik je možné někomu pomáhat nekvalitní pomocí, je třeba zvážit vzdělání i příslušníků pečujících o rodinného příslušníka. Obce v současné době nekontrolují využití příspěvků už jenom proto, že je to sporný. Je to třeba líp nastavit, ten systém čerpání příspěvků na péči.

Je potřeba dát možnost lidem, který to chtěj dělat pro druhý. Do toho standardního systému vnést prostor třeba pro hospicový hnutí.

Četl jsem ho dvakrát a přišel mi dobře, ale pak příjdou úředníci, který ho výmáhaj a který nerozumějí jeho smyslu. Tak to mě sere.

Opět a dokonce ještě výrazněji, ale hlavně v opačném gardu, se vrací téma **transformace** velkých residenčních zařízení:

MPSV to naprosto nezvládlo, i když myslím, že na začátku snad i pár lidí na MPSV dokonce rozumělo smyslu věci, záměru; ale kombinace systému inspekci a systémů poskytování příspěvků na péči vytvořil tak silné lobbistické tlaky, že šly všechny dobře míněné záměry do kytek – to je smrtící kombinace, protože do hry vstupuje transformace ÚSP a tím kraje a tím politika.

Systém financování je špatně – z krajů se staly nejsilnější hráči, kteří konzervují nebo posilují status quo zřizovaných ÚSP, i když se v mnohých do teď vůbec nic podstatného nezměnilo.

Určitě je potřeba dělat další deinstitucionalizaci. Inspekce nikdy nezjistí, jaká je opravdová kvalita života v tý instituci.

Zní to skoro už otřepaně, jenže je to pořád pravda – neexistuje státní koncepce a vize, jak mají sociální služby vypadat, k čemu mají směřovat, kdo je bude dělat a jak se budou platit. Ale ani poskytovatelé by se na takové koncepci neshodli, kdyby se jich náhodou někdo zeptal.

Závěrečné otázky byly směřovány na skutek pomoci v systému **zdravotní péče** a na jeho paralely se systémem poskytování sociálních služeb. Jednalo se o okruh spíše doplňujících otázek, o to zajímavější byly některé odpovědi:

Ve zdravotnictví je určitě kromě pomoci taky víc všechno spojeno s mocí. Vnímání pacienta může být spojeno s ponížením. Zdravotník vykonává nad tebou moc a to je leckdy ve zdravotnictví nezvládnutý.

O pomoci se mluví nejen v oblasti zdravotnické a sociální, ale třeba i u vzdělávání – mluví se často o pomáhajících profesích, tak by se v nich asi mělo někomu nebo něčemu pomáhat, ne?

Jako pacient jsem nikdy neměl pocit, že dostávám skutek pomoci.

V podstatě je to dost podobný jako v sociální. Je tam prostor podle jednotlivých lidí. Skutek pomoci ve zdravotnictví má stejnej význam jako v sociálních službách.

Zdravotnictví má taky svoje etický pravidla a zásady a myslím, že se to hodně mění. Vnímám daleko citlivější přístup a ochotu se v tomhle ohledu vzdělávat, a tak se mění veřejný povědomí o tom, jak je potřeba ve zdravotnickým systému respektovat jednotlivého člověka.

Závěrem

Odpovědi respondentů nabízejí velmi pestrou škálu výpovědí o současné praxi a realitě stávajícího systému sociálních služeb. Naším cílem ale nebylo hodnotit náš sociální systém, spíš zjišťovat, jak se lidé, kteří jsou „uvnitř“ vyrovnávají s každodenními rozpory, se kterými se setkávají. Tázali jsme se tak, aby se naši respondenti nemohli vyhnout také jinému pohledu na toto téma, pohledu z jiného, mnohdy opomíjeného úhlu, který by však podle našeho názoru neměl být ztrácen ze zřetele.

Pokusili jsme se sledovat pomoci druhému jako téma svobody jednání člověka a v tomto rámci se vztáhnout i k aktuální problematice sociálního systému u nás, potažmo k zákonu upravujícímu poskytování sociálních služeb. Série rozhovorů ukázala, že vybraní respondenti raději hovoří o specifitější problematice zákonné úpravy, která se bytostně dotýká jejich každodenní praxe. Přesto je nepochybné, že přesahy spojené s obecnějšími tématy pomoci a jednání většina respondentů promýšlí a je o nich schopna vypovídat. To je – navzdory tíživé skepsi vyplývající z aktuálního stavu praxe – neobyčejně povzbudivé.

Poděkování

Děkujeme všem, s jejichž pomocí tento sborník vznikal: především Janu Součkovi, který uskutečnil většinu rozhovorů, Liborovi Kočímu, za mnohé cenné a inspirativní vhledy a příklady, a všem, kdo nezištně odpověděli na naše provokativní dotazníky a poskytli nám rozhovory. Děkujeme též Sdružení občanů Exodus a jmenovitě Miroslavu Svobodovi, který stál u zrodu celého tohoto projektu.

Tento sborník mohl být a je jen zlomkem toho, co se dalo zkráceně zachytit ve všech rozhovorech a dílčích setkáních programu, který snad alespoň částečně napomohl k tomu, že se přemýšlení o vztazích mezi lidmi a z nich vyplývající vzájemné odpovědnosti dostalo do ostřejšího světla, že se stále více lidí vymaňuje ze schématického a reduktivního myšlení, které je pro naši současnost příznačné.

Sociální oblast je dnes už nezvratně v rukou státu a ostatních subjektů veřejné správy. To by ale nemělo zakrýt podstatný fakt - bez lidského vztahu, bez odpovědnosti, bez aktuálního jednání bude lidské soužití chudé, něco nám bude chybět. Poskytnout pomoc je aktuální lidský čin, skutek, kterým se ve světě něco mění, jde o čin formativní. A proto je důležité nespoléhat se na instituce, i kdyby byl sociální systém nastaven sebelépe.

Jan Kroupa a Josef Štogr